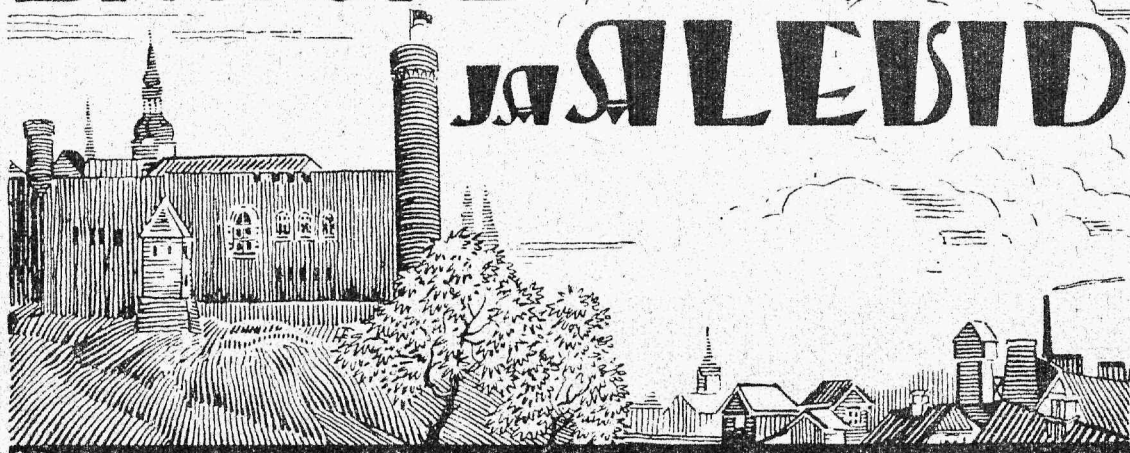

LINNAD JA ALEVID

»EESTI LINNADE LIIDU HÄALEKANDJAK«

Väljaandja: Eesti Linnadeliit, Tallinnas. - - - Vastutav toimetaja: V. Smetanin.
Toimetus ja talitus. Eesti Linnadeliit, Tallinn, raekoda.

Ilmub 10 korda aastas

IV aastakäik

Numbri hind 50 senti.

Nr. 5/6 (36)

November

1931

SISU:

Linnade ja alevite sekretäride, perekonnaseisuametnikkude, statistikute ja arhivaaride VI nõupidamise resolutsioonid.

Linnade ja alevite tulud ja kulud 1929/30 m/a.

Tagasisaade Balti riikide Linnadeliitude II konverentsi tööle.

Linnade ettevõttest. Balti Linnadeliitude II konverentsi üldreferaat.

Linnade ja alevite rahvastik 1930 a.

Teedeehitusest Põhja-Ameerikas.

LINNAD JA ALEVID

EESTI LINNADE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Väljaandja: Eesti Linnadeliit, Tallinnas --- Vastutav toimetaja: V. Smetanin

№ 5/6 (36)

IV AASTARÄIK

Toimetus ja talitus: Eesti Linnadeliit, Tallinn,
raekoda. Telef. 431-32.

Ilmub 10 korda aastas.

Numbrihind 25 snt.

1931

November

Linnade ja alevite sekretäride, perekonnaseisumetnikkude, statistikute ja arhivaaride VI nõupidamise resolutsioonid.

17.—18. oktoobrist 1931.

I. LINNA-ALEVISEKRETÄRIDE ÕIGUSLINE SEISUKORD.

1) Eesti linnadel võib olla kaks sekretäri: üks linnasekretär, kelle juhtida volikogu asjaajamine, teine — linnavalitsuse sekretär, kes linnavalitsuse kantselei juhiks.

Niisugust seisukorda — mis meil küll erandnähtusena esineb — ei saa linnaomavalitsuse võimuorganide töö kooskõlastamise pärast soovitavaks pidada, vaid eelistada tuleks ühesekretäri süsteemi.

2) Sekretäri õigusline seisukord tuleks fikseerida seaduses täpsemalt ja üksikasjalikumalt kui senini.

3) Sekretäride palkade vähendamist tuleks raskendada, nõudes selleks kvalifitseeritud enamust.

4) Maksva seaduse põhjal ei võta linna- ja alevisekretär osa asjade otsustamisest, küll aga arutamise, mille juures ta peaks alati viibima, kui tema peal lasub ka volikogu ja linna- resp. alevivalitsuse koosolekute protokollide pidamine.

5) Tüsedamate töäjõudude juuretõmbamiseks tuleks palgad väärrikale kõrgusele tõsta ja hoida.

6) Silmaspidades, et 1932. aastal mai-kuus peetakse Londonis Rahvusvaheline Linnade Kongress, kus tuleb arutusele ka omavalitsuse teenijate ja ametnikkude ettevalmistamise küsimus, tuleks tulevase aasta nõupidamise päevakorda võtta ka meie linnaliste omavalitsuste ametnikkude ettevalmistuse ja olukorra kindlustamise küsimus.

7) Linna- ja alevisekretäride valimine peaks kuuluma linna- resp. alevivalitsuse kompetentsi.

II. LINNA ARHIIVIDEST.

1) Suure osa linnade ja alevite arhiivide praegune olukord ei vasta sugugi nende suurele praktilisele ja ideelisele tähtsusele ja nõuab tungivalt parandust.

2) Nõupidamine pöörab Linnadeliidu poole sooviavaldusega, et see astuks ühendusse arhiivnõukoguga linnade ja alevite arhiivide korraldamise üldkava väljatöötamiseks ja elluviimiseks.

III. STENOGRAAFIA, KUI KANTSELEITÖÖ MOODNE RATSIONALISEERIMISE VAHEND.

Koosolek peab soovitavaks, et linnaomavalitsuse ametkonnas rakendataks kiirkirja laiemas ulatuses kui seni. Selleks tuleks võimaldada asjasthuvitatud ametnikel kiirkirja õppimist — kas kursuste korraldamise teel maksuta või väikese tasu eest. Samuti pooldab koosolek seisukohta, et omavalitsuste uute ametnike ametissevõtmisel tuleb eelistada kiirkirja oskajaid ning hinnata neid enamkvalifitseerituina.

IV. KOMMUNAALSTATISTIKA TÄHTSUS KOMMUNAALPOLIITIKAS.

Nõupidamine tunnistab tarvilikuks, et suuremad linnad avaldaksid omad statistilised materjalid iseseisvalt, väiksemad linnad võiksid omad andmed avaldada Liidu abil.

V. GENEALOOGILISTE JA SOTSIAAL-BIOLOOGILISTE UURIMUSTE TÄHTSUSEST JA PEREKONNASEISUAMETITE ARHIIVIDEST NENDE UURIMUSTE ALLIKATENA.

VI Linnade ja alevite sekretäride, statistikute, arhivaaride ja perekonnaseisuametnikkude päev peab tarvilikuks Eesti rahva genealoogiliste ja sotsiaalbioloogiliste uurimuste süvendamist ja arendamist, soovitades perekonnaseisuametnikke selle tegevuse elustamiseks:

1) Luna kontakti Eesti Eugeenika ja Genealoogia seltsiga kui genealoogiliste uurimuste keskkorraldusega Eestis.

2) Asutada perekonnaseisuametite juure genealoogilisi uurimisbüroide ja arhiive, kogudes ja korraldades vastavaid ürikuid ja allikaid, esimeses järjekorras valdades leiduvaid materjale.

3) Ohutada ja propageerida geneoloogilist huvi laiemais hulkes, levitades selleks vastavat propaganda- ja käsituskirjandust eeskätt prof. dr. A. Lüüsi poolt koostatud „Isiklikku terviseramatut“ kui esimest sellelaadset eestikeelset teost.

4) Otsida teid meil leiduvate mitmesuguste sotsiaal-bioloogiliste vaatluste koondamiseks ja korraldamiseks isikute järele — tervise katastri loomiseks.

5) Toetada abielu tervishoidlikkude nõuandlate tegevust, rõhutades abiellu-jaile selle vajadust.

VI. VAJALIKKE MUUDATUSI PEREKONNASEISUSEADUSE JUHTNÖÖRES.

Tunnistati tarvilikuks järgmised muudatused Perekonnaseisuseaduse juhtnöörides:

§ 62. Perekonnaregistris isikule avatud erileheküljel registreeritakse aktide või nende ära kirjade ja sellekohaste perekonnaseisuametniku poolt küllaldaseks tunnustatud tunnististe põhjal isiku nime-lahtis: isiku perekonnanimi ja täielik nimi (kui isikul mitu nime, siis kantakse need kõik perekonnaregistrisse), vanemate perekonnanimed, emal ka vallas-põlvenimi, nimed, sünniaeg ja -koht (vald, alev, linn, jne.).

Juhtumil, kui vanemate sünniaegade, -kohtade ja ema vallaspõlvenime kohta võimata hankida sellekohaseid andmeid, võidakse need kanda perekonnaregistrisse isiku poolt suusõnaliselt väljendatud ja

perekonnaseisuametniku poolt koostatud avaldise alusel varustatuna avaldaja allkirjaga.

Juhtumil, kui neid andmeid võimata saada, jäävad need perekonnaregistrisse märkimata.

Sünnilahtis märgitakse isiku sünnipäev, -kuu, -aasta ja -koht. Kui sünnikoht on lahkuminev tema alalisest elukohast, märgitakse samas lahtis ka tema alaline elukoht vanemate järgi.

Abiellumisahtis märgitakse isiku abiellumispäev, -kuu, -aasta ja -koht, kus abielu registreeriti. Abiellub isik mitu korda, märgitakse samad andmed abiellumise järjekorras.

Juhtumil, kui abiellumiskoha ja endiste abikaasade sünniaegade, -kohtade ja perekonnanimede üle on võimata hankida sellekohaseid andmeid, võidakse need kanda perekonnaregistrisse isiku poolt suusõnaliselt väljendatud ja perekonnaseisuametniku poolt koostatud avaldise põhjal, varustatuna avaldaja allkirjaga.

Juhtumil, kui neid andmeid on võimata saada, jäävad need perekonnaregistrisse märkimata.

Surmalahtris märgitakse isiku surma- või laibaleidmise päev, -kuu ja -aasta, surma- või laibaleidmis-koht, ja asukoht, kuhu surnu maetud. Kui isiku alaline elukoht lahkuminev surmakohast, märgitakse ära ka tema alaline elukoht.

§ 64. Peale isiku kohta nõutavate andmete perekonnaregistri samal leheküljel märgitakse sündimiste järjekorras tema seaduslikus abielus, naisel ka väljaspool abielu sündinud ja adopteeritud lapsed. Isiku nimelahtis selleks määratud kohal tähendatakse lapse sugu ja nimi (tütar Linda, poeg Kaljo jne.), sündimispäev, -kuu ja -aasta ning koht ja surmalahtris surmaaeg, -koht ja matmiskoht.

Kui isik abiellunud mitu korda, märgitakse ka mitmendast abielust laps.

Juhtumil, kui laste sünniaegade, -kohtade, surmaaegade, -kohtade ja matmiskoha üle on võimatu hankida sellekohaseid andmeid, võidakse neid kanda perekonnaregistrisse isiku poolt suusõnaliselt väljendatud ja perekonnaseisuametniku poolt koostatud avalduse alusel, varustatuna avaldaja allkirjaga.

Kui neid andmeid võimata saada, jäävad need perekonnaregistrisse märkimata.

§ 65. Märkuste lahtris tähendatakse perekonnaregistri kõiide ja lehekülje number, kus lapsele avatud erilehekülg.

Surnultsündinu kohta tähendatakse vanemate leheküljele ainult lapse sugu, sünniaeg ja -koht ja matmiskoht.

Juhtumil, kui surnultsündinu sünniaja ja -koha ja matmiskoha üle võimata muretseda sellekohaseid andmeid, võidakse need kanda perekonnaregistrisse isiku poolt suusõnaliselt väljendatud ja perekonnaseisuametniku poolt koostatud avalduse alusel, varustatuna avaldaja allkirjaga.

Kui neid andmeid võimata saada, jäävad need perekonnaregistrisse märkimata.

§ 29. Leitud vastsündinud registree-ritakse perekonnaseisuseaduse § 33 ettenähtud aluseil, kusjuures sünniaja ja -koha ning muude sünniregistrisse nõutavate andmete asemel tähendatakse politsei protokollil põhjal (prs. § 32) leidmis-aeg ja -koht, lapse sugu, eritunnused, kui need olemas ja arvatav vanus.

§ 45. On esitatud andmed küllal- dased, seab perekonnaseisuametnik kokku surmaakti, kuhu märgitakse: surmajuh- tumi aasta, kuu ja päev, võimalikult täp- ne surmakoht (vald, küla, talu, linn, uulits, maja, laeval Tallinna ja Helsingi vahel j.n.e.), isiku perekonnanimi ja täie- lik nimi (abielus, lesk ja lahutatud naisel ka vallaspõlve perekonnanimi), riikkond- sus, kui isik välismaalane, vanus aasta- tes või sünniaasta, -kuu ja -päev, elukut- seline tegevus, alaline elukoht (linn, uulits, maja j.n.e.), samas lahtris märgi- takse ka perekonnakirjade pidamiskoht, surma põhjus arstitunnistise või teada- andja järele, perekonnaseis, kas isik val- laline, abielus, lahutatud või lesk, mat- miskoha nimetus kuhu surnu maetakse, akti kokkuseadmise aasta, kuu ja päev, teadaandja sugulusaste või vahekord sur- nuga (isa, tädi, abikaas, majaperemees j.n.e.) teadaandja perekonnanimi ja nimi ning alaline elukoht.

§ 23. Perekonnaseisuametnik seab kokku käesolevate juhtnõõride § 21 ja § 22 ettenähtud korras tähestiku ja akti- raamatu teise eksemplari kohta aktira- amatu täissaamisel, saates seda hoiule kohtu- ja siseministeeriumi.

§ 73. Perekonnaregistri lehekülje sul- gemisel perekonnakirjade üleviimise pu- hul teise omavalitsusse, perekonnaseisu-

ametnik saadab edasi kõik temale pere- konnakirjade pidamiseks saadetud aktide ja nende paranduste ärakirjad, samuti ärakirjad tema poolt tehtud registreeri- misaktidest ja kõik muud dokumendid mille põhjal tehtud sissekanded perekon- naregistris märkuse lahtris (perekonna- registri juurde kuuluva lisatoimetusega).

Juhtumil, kui isiku erilehekülg on avatud dokumendi põhjal, mis on aluseks ka teiste isikute perekonnaregistri erile- heküljele, saadetakse sellest dokumendist perekonnaseisuametniku poolt tehtud ära- kiri omavalitsus-perekonnaseisuametile, kuhu viiakse üle isiku perekonnakirjad.

§ 62 täiendada lõppmärkusega:

Juhtumil, kui perekonnaseisuseaduse § 29 ja § 30 põhjal sünnijuhtumisest tea- tama kohustatud isikul puuduvad nõuta- vad andmed sünniakti koostamiseks, võib perekonnaseisuametnik oma äranägemise järgi pikendada sünniregistreerimistäht- aega puuduvate andmete hankimiseks.

§ 58. On aktis esinev viga sisulise tä- hendusega, sünniaeg sünniregistris, abi- elu registreerimisaeg abieluregistris, sur- majuhtumi registreerimisaeg surmare- gistris ja kui sellane viga on teadaandja ehk perekonnaseisuametniku poolt eksi- kombel kantud akti ja hiljem tõestatud vastavate tunnististe ja tõestistega pere- konnaseisuametniku poolt protokollil kor- ras, võidakse akti parandada täiendava akti tegemise teel. Muil juhtumel sün- nib aktis leiduvate sisuliste vigade paran- damine ainult kohtu teel, asjast huvitatud isiku algatusel.

Eelmises lõikes loeteldud eksikombel akti kantud sisuliste vigade parandami- seks, ja esitatud tõendiste põhjal, proto- kollil perekonnaseisuametnik protokollil- raamatusse üksikasjalikult isiku avalduse ja oma otsuse. Eitava otsuse puhul aktis leiduvate sisuliste vigade parandamine sünnib ainult kohtu teel.

Muuta tuleks ka juhtnõõride § 40. juure kuuluv märkus, mis lausub: „Väl- jaspool pererkonnaseisuametniku ameti- ruumi võidakse abielu registreerida ainult arsti poolt tõendatud raske elukardetava haiguse korral.“ Tundub nimelt, et sellane kitsendamine pole põhjendatud mille- gagi. Tegelikus elus on olnud mitugi juh- tumit, mil abiellujal mitte raske elukarde- tava haiguse tõttu, vaid muude kehaliste vigastuste ja naistel raseduse tõttu j.n.e.

pole võimalik ilmuda perekonnaseisuametisse. Et mitte võtta isikult abiellumise võimalust, mis neile kui teguvõimsaile isikuile lubatud, juhtnööres tuleks jätta välja eelnimetatud märkus, jättes perekonnaseisuametniku enda otsustada, millal ta läheb kohale — väljaspool oma ametiruumi perekonnaseisumuudet registreerima, millal mitte.

Juhtnööride § 74. järgi perekonnaregistri täissaamise korral registri viimasel valgel lehel tuleks teha märkus, tähendades seda registri köidet, milles täissaanud perekonnaregistri raamatu järg. Sellane nõue, aga osutub kõigiti põhjendamatuks, kuna köited nii kui nii varustatakse numbritega 1, 2, 3 j.n.e. mis juba küllaldaseks tunnuseks kannete järele. Seepärast käesolev paragrahv tuleks juhtnöörest jätta välja.

Peale selle võeti lahtisel hääletamisel ühe hääle vastuolekuga, vastu järgmine ettepanek:

„Märkuste all tähendatakse isiku perekonnakirjade pidamise lõpetamine või sulgemine surma, üleviimise ja kodakondsusest lahkumise puhul“ — välja jätta Perekonnaseaduse juhtnööride § 70.

Ühelhäälel võeti vastu ettepanek:

Linnade ja alevite sekretäride, perekonnaseisumtunnikkude, statistikute ja arhivaaride päev hinnates Linnadeliidu algatust perekonnaseisumtunnikkude nõupidamispäevade korraldamise alal, mis seni nõupidamisist osavõtmise tegeliku töö koordineerimise mõttes annud laialdasi teadmusi ning seega üldiselt soodustavalt mõjunud kaasa perekonnaseisuseaduse käsitamisele tegelikus elus, avaldab Linnadeliidule tänu ja kahetseb väga, et kohtu- ja siseminister ei pidanud võimalikuks komandeerida kohale ministri esindajat ning seega katkestas tiheda kontakti ja koostöö keskvalitsuse ja perekonnaseisumtunnikkude vahel, mis eriti tähtis veel nüüd, mil seisab ees ministri enda poolt algatatud perekonnaseisuseaduse juhtnööride kodifitseerimine.

VII. ILMSIKS TULNUD PUUDUSI PEREKONNASEISU REGISTREERIMISE ALAL.

Linnade ja alevite perekonnaseisumtunnikkude päev avaldab soovi:

1) et kohtu- ja siseminister juhiks kõigi perekonnaseisumtunnikkude tä-

helepanu sellele, et kui kodanikul juba omavalitsuses perekonnakiri avatud ja kui tema ilmub oma perekonnaseisumuudatust mõne teise perekonnaseisumtunniku juure registreerima, siis, et ära hoida ekslikkude andmete kandmist akti, mis mitte kooskõlas ei ole perekonnaregistriga ja tekitavad asjatut kirjavahetust ja täiendavate aktide kokkuseadmist — tuleb igakord enne akti kokkuseadmist nõuda kodanikult perekonnaseisutunnistuse ettepanemist.

2) Et kohtu- ja siseminister juhiks perekonnaseisumtunnikkude (iseäranis aga vaimulikkude-perekonnaseisumtunnikkude) tähelepanu sellele, et nad igale kodanikule ära seletaks, kes nende juures perekonnaseisu asju ajavad, mis-suguses omavalitsuses avatakse kodanikule perekonnakiri, või kus on temale see juba avatud, et kodanik vajaduse korral teaks kuhu pöörata ja kust ta võiks perekonnaseisutunnistust saada. Sest praegu tuleb ette väga palju juhuseid, kus kodanik ei tea kus tema perekonnakiri on avatud ja selleks peab enne veel palju kirjavahetust pidama, kuni selgub see õige omavalitsus, kuhu akti ärakiri saadetud.

On selgunud, et suurem hulk vaimulikke-perekonnaseisumtunnikke sõnagi kodanikule ei lausu, kust ta edaspidi perekonnaseisutunnistust saab.

3) Et kohtu- ja siseminister juhiks vaimulikkude-perekonnaseisumtunnikkude tähelepanu sellele, et nemad vana kombe järgi ei kannaks aktidesse kodanikkude sünni-, abielu- ja surma kohana mitte koguduse nimetust vaid omavalitsuse üksust (linn, alev, vald), nagu seda perekonnaseadus nõuab.

4) Et kohtu- ja siseminister juhiks perekonnaseisumtunnikkude tähelepanu sellele, kuidas sünnib vene ees- ja sugunimedega transkribeerimine eesti keelde (seda on küll kord tehtud, aga väga lühidalt) ja kohustaks iga perekonnaseisumtunnikku muretsema omale Akadeemilise Emakeele Seltsi poolt väljaantud ajakiri „Eesti keel“ nr. 7/8 — 1926. a., kus on äratoodud juhis selle kohta, mis hääksiidetud Akadeemilise Emakeele Seltsi, õigekeelsuse sõnaraamatu redaktsiooni ja Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonna poolt.

5) Et kohtu- ja siseminister juhiks vaimulikkude-perekonnaseisumtunnikkude tähelepanu sellele, et nemad pere-

konnasisumuudatuste registreerimistel kodanikkude perekonnanimed kannaks aktidesse sünnimeetrika raamatu järgi, mitte aga endise personaalraamatu järgi, nagu neil harilikult viisiks, sest personaalraamatutes on perekonnanimed sagedasti moonutatud, kuna sündimise ja ristimise raamatus seda ei ole, sest enamjagu lapsi on ristitud kodus ja ristija poolt kanti ristimise tähele ikka see õige perekonnanimi nagu vanemad ise endid nimetasid ja nii nagu neid ümberkaudu tunti.

On ette tulnud palju juhuseid, kus akti ärakiri on saadetud vaimuliku-perekonnaseisuametniku poolt omavalitsusse perekonnakirja avamiseks moonutatud nimega ja kui siis kodanik ise ilmub tunnistust otsima, siis esiteks ei leia teda ülessegi ja kui leitakse, siis tuleb suur pahandus, et kes on minu perekonnanime ära mõnitanud ja toodakse ristimise tunnistus, kust tõesti selgub, et nimi ei ole õige. Aga seda viga on juba raske parandada.

6) Et kohtu- ja siseministeerium seletaks perekonnaseisuametnikkudele kuidas tegelikult lapse seadustamine B. E. S. § 173 põhjal läbiviiakse, iseäranis see juhus kui laps on endise korra järgi ristitud. Sest praegu võib ütelda et väga paljud perekonnaseisuametnikud seda korda ei tunne ja on pööranud selles asjas kohtu poole, et see alluvat üldkohtule.

7) Et kohtu- ja siseministeerium juhiks vaimulikkude-perekonnaseisuametnikkude tähelepanu sellele, et kui nemad abielu registreerivad juhtnööride § 40 märkuse põhjal märgiks abieluakti ikka selle sündmuse koha, mitte aga selle koha,

kus asub nende ametikoht. See on suur eksimine kui sündmuse koht valesti akti märgitakse ja sealt edasi ka perekonnaregistrisse saab kantud.

8) Et kohtu- ja siseminister liikumise ja isikutõestamise seaduse täiel määral maksma paneks ja sellega isikutunnistuste väljaandmine politseijaoskonnast saaks lõpetatud ja linnavalitsustest isikutunnistuste väljaandmine algaks. Selle juures tuleks korraldus teha, et kellegile enne isikutunnistust ei anta, kui perekonnakiri on avatud.

Sellega kiirendaksime perekonnakirjade sisseseadmist ja hõlbustaksime edaspidi perekonnaseisuudatuste registreerimist.

9) Et kohtu- ja siseministri poolt antud uued perekonnaseisuseaduse juhtnöörid saaks ministeeriumi poolt igale perekonnaseisuametnikule kätte saadetud, nagu seda ministeerium viimati muudetud juhtnööride osaga tegi. See on asja enese huvides väga tähtis, sest paljudel perekonnaseisuametnikkudel ei käi Riigi Teatajat. Üldse oleks soovitav, et välj võttes nendest seadustest, mis puudutavad perekonnaseisuametnikke saaks neile ministeeriumi poolt kätte saadetud, ehk vähemalt ringkirjaliselt tähelepanu juhitud, et nii ja niisugused korraldused on maksma pandud.

10) Et kohtu- ja siseministeeriumi poolt saaks ametisse pandud üks instruktor-revident, kes oleks ainult perekonnaseisuametnikkude instrueerijaks ja korraldaks instrueerimise koosolekuid. Nendest koosolekutest osavõtmine tuleb perekonnaseisuametnikkudele sunduslikuks teha.

Linnade ja alevite tulud ja kulud

1929/30 m/a.

1. LINNADE JA ALEVITE BÜDŽETID.

Linnade ja alevite büdžetid viimasel kahel majanduseaastal olid tuhandeis kr.:

	Linnadel.	Aleveil.	
Tulud 1929/30..	12 142	452	
1928/29..	11 017	353	
Aruandeaastal .	+1 125 = 10,2%	+99 = 28,0%	
Kulud 1929/30..	12 193	437	
1928/29..	10 873	346	
Aruandeaastal .	+1 320 = 12,1%	+190 = 26,3%	

Seega nii linnade kui alevite büdžetid kasvavad pidevalt, sest ka 1928./29. a. väljendus nende tõus eelmise aastaga võrreldes linnade tuludel kuni 12% ja kuludel 13% ning alevite — 33—41%.

Kulude tõusu elaniku kohta viimasel kahel aastal näitavad järgmised andmed:

	Linnadel.	Aleveil.
1928/29 a. .	33,4 kr.	12,2 kr.
1929/30 „ .	37,2 „ ehk + 11,3%	15,5 „ +27,0%

Nimetatud koormatus linnadel oli 1922. a. 18,5 kr. ja aleveil 1924. a. — 8,9 kr., seega kasvas see linnadel kaheksa aastaga rohkem kui 2 korda ja aleveil kuue aastaga 1½ korda.

Üksikuil omavalitsusil keskmine kulu ühe elaniku peale on näidatud alamal kahe arvuga — üldbüdzeti ja ainult korraliste kuludega.

Linnadel (kr.)

Tallinnas	52,0—41,4	Petseris	19,8—18,2
Tartus	33,0—23,6	Viljandis	30,1—30,1
Narvas	22,8—19,6	Rakveres	22,4—16,9
Pärnus	38,6—30,9	Tapal	11,3—10,8
Valgas	21,1—14,8	Türil	14,6—14,6
Võrus	37,2—31,1	Paldiskis	16,8—16,8
Haapsalus	29,3—17,7	Nõmmel	12,2—11,5
Kuresaares	29,3—21,8	Põltsamaal	15,5—13,8
Paides	24,1—22,6	Tõrvas	40,5—21,3

Aleveil.

Mustvee	8,8—7,7	Elva	16,7—16,7
N.-Jõesuu	15,0—15,0	Antsla	19,8—16,9
Kunda	11,8—11,2	Kilingi-	
Otepää	21,5—7,2	Nõmme	9,1—9,1
Mõisaküla	9,3—8,4	S.-Jaani	16,8—10,1
Sindi	5,8—5,8	Jõgeva	15,5—15,5
Kallaste	9,4—4,5	Võõpsu	11,7—11,7
Jõhvi	41,8—11,4	Keila	16,4—16,4
Kärdla	24,6—6,1	Mustvee	12,1—12,1

Üldbüdzetilised suhtarvud osutusid kõrgemaiks Tallinnal, Tõrval ja Pärnul ning aleveist — Jõhvil, Kärdlal ja Otepääl, kusjuures Jõhvi suhtarv väiksem vaid Tallinna omast.

Elanikkude koormatus korraliste kulude suhtes on suurim Tallinnal, Võrul, Pärnul, Viljandil ja aleveist — Antslal, Elval, Keilal ja Narva-Jõesuul.

Erakorraline büdzet tõstab elaniku koormatust linnadel üldiselt 24,4% võrra (eelmisel aastal 20,7%), olles keskmisest kõrgem, näiteks, Tõrval 90,1%, Haapsalul 65,5%, Valgal 42,5%, Tartul 39,8% ja Rakverel 32,5%.

Erakorraliste eelarvete järgi kulutati linnades:

Kr.

1. Ettevõtete laiendamiseks . . . 1.257.593 sellest 76,6% Tallinnal elektrijaama ja veevärgi korraldamiseks ja 19,9% Tartul elektrijaama täiendamiseks.
2. Uute hoonete ehitamiseks . . . 581.779 sellest 46,2% Tallinnal.
3. Koolimajade ehitamiseks . . . 150.291 sellest Tallinnas 63 tuh. kr., Pärnus 60 tuh. ja Tõrvas 25 tuh. kr.

4. Kinnisvarade omandamiseks . . . 317.989 sellest Tartus 288,4 tuh. kr.
 5. Mitmesugusteks põhjalikku-
deks töödeks 239.724
- Kokku 2.547.376

Alevid kulutasid erakorraliselt 140.438 kr.: neist koolimajade ehitamiseks 107.000 kr., — Otepääl 21 tuh., Jõhvil 58 tuh. ja Kärdlal 26 tuh. kr.; — uute hoonete ehitamiseks viies alevis 22.468 kr.; kinnisvara omandamiseks kahes alevis 8.420 kr. ja mitmesugusteks töödeks 2.550 kr.

Erakorralisteks kuludeks saadi tuludena linnadelt 2.547.376 kr., neist: 46,8% laenu pankadest, 16,4% riiklikest summadest ja fondidest, 35,5% oma erikapitalidest ning 1,3% muudest sissetulekutest.

Alevite erakorraliste tulude kogusumma 128.045 kr. koosneb peamiselt (120 tuh. kr. ehk 93,7%) riiklikest toetustest, kuna laenu on saadud ainult 1,7% ja muist tuluallikaist — 4,6%.

2. KORRALISED KULUD.

Absoluutseid kulusid (kroonides) oli järgmistel aladel.

Linnadel:

	Heakord	Haridus	Hoolekanne	Tervishoid
Tallinn	1.035.779	822.638	1.049.798	850.352
Tartu	319.909	420.034	282.113	169.033
Narva	63.255	119.491	127.557	95.907
Pärnu	145.321	115.517	141.406	84.536
Valga	25.083	78.254	49.441	11.001
Viljandi	76.710	50.867	69.355	128.120
Rakvere	35.340	59.422	41.482	23.294
Võru	29.330	22.740	34.200	46.905
Haapsalu	18.181	10.050	13.023	3.645
Kuresaare	19.157	9.455	28.222	2.104
Paide	5.152	19.005	13.599	16.075
Petseri	20.231	13.164	3.441	2.513
Paldiski	1.791	8.722	1.616	450
Nõmme	16.436	38.559	36.208	5.494
Tapa	2.692	16.566	4.317	1.763
Põltsamaa	10.609	6.955	5.970	1.529
Türi	3.081	18.930	6.075	688
Tõrva	7.722	18.222	4.484	815
Kokku	1.835.779	1.848.591	1.912.307	1.444.224

Aleveil:

	Heakord	Haridus	Hoolekanne	Tervishoid
Mustvee	3.578	8.071	2.396	—
Narva-Jõesuu	6.473	8.393	2.839	—
Kunda	5.319	6.127	7.201	—
Otepää	56	2.512	3.547	240
Mõisaküla	669	5.392	3.384	1.217
Sindi	1.597	2.432	1.654	3
Kallaste	—	2.291	127	—
Jõhvi	4.206	8.071	1.789	890
Kärdla	74	3.227	1.348	—

	Heakord	Haridus	Hoolekanne	Tervishoid
Elva	12.653	4.576	961	—
Antsla	1.549	7.592	3.236	400
Killingi-Nõmme	951	1.852	2.246	165
Suure-Jaani	777	2.560	2.013	558
Jõgeva	6.345	1.780	734	—
Võõpsu	—	1.643	218	—
Keila	739	3.630	461	—
Mustla	1.049	1.010	1.469	499
Kokku	46.035	71.159	35.623	3.972

Korralised kulud jagunesid järgmistele aladele:

	Linnad			Alevid		
	1000 kr.	%		1000 kr.	%	
		1929/30	1928/29		1929/30	1928/29
Valitsemine, sotsiaalsed ja riiklikud ülesanded	1181	12,2	12,2	101	34,3	31,1
Heakord	1836	19,0	18,8	46	15,5	9,9
Haridus	1849	19,2	19,4	71	24,0	27,5
Hoolekanne	1912	10,8	17,7	36	12,0	10,0
Tervishoid	1444	15,0	14,6	4	1,3	1,5
Rahanduseoperatsioonid, kapitalid ja muud	1424	14,8	17,3	38	12,9	15,0
Kokku	9646	—	—	296	—	—

Nagu näha, linnade kulud heakorral suurenesid 0,2% võrra, vähenedes samal määral hariduse alal; hoolekande ja tervishoiu kulud ületasid eelmise aasta kokku 2,5% võrra, rahanduseoperatsioonide ja muude kulude arvel. Alevite kulud aga väljendavad rohkem kõikuvust, nimelt, on märgata silmapaistvat tõusu valitsemise, heakorral ja hoolekande alal, kuna tunduvalt vähenemist näitavad hariduse ja rahanduseoperatsioonide ning muud kulud.

Loetletud andmed tõendavad, et omavalitsuste kulubüdjettidel ei tekkinud suuri kõrvalekalduvusi endiste aastate normidest. Viimase kahe aasta absoluut-arvude kõrvutamise võimaldab siiski piltlikumalt iseloomustada majandusliku tegevuse suuna, nagu näitab alamal paigutatud andmestik.

Aruandeaastal eelmisest aastast rohkem ehk vähem:

	Linnad.	Alevid.
Valitsemine, sotsiaalsed ja muud ülesanded	+ 87 tuh. kr.	+12 tuh. kr.
Heakord	+155 " "	+22 " "
Haridus	+110 " "	+ 3 " "
Hoolekanne	+328 " "	+11 " "
Tervishoid	+134 " "	" "
Rahanduseoperatsioonid ja muud	—132 " "	+ 1 " "
Kokku	+682 tuh. kr.	+49 tuh. kr.

Esimese rühma kulude juurekasvust (+87 tuh. kr.) langeb täidesaatvate organite ülalpidamisele 27 tuh., muude sotsiaalsete ja riiklike ülesannete teostamiseks 60 tuh. kr., alevitel (12 tuh.) on kogu juurekasv tekkinud valitsemiskulude tõusust. Linnade heakorral eriti hoogsalt arenesid tänavate ja teede korrashoiu kulud, millistest Tallinna arvele üksi kuulub 114 tuh.; samuti suurenesid 20 tuh. võrra tänavate valgustamiskulud. Alevite heakorral teostamine nõudis rohkem väljaminekuid, eriti suvituseolukorra tõstmisel Narva-Jõesuus ja Elvas kokku 10 tuh. kr.

Hariduse alal märksa suurenesid linnidel koolide ülalpidamise kulud (105 tuh. kr. võrra), kuna abirahad ja toetused isegi langesid umbes 4 tuh. võrra. Sama on märgata ka alevitel. Hoolekande alal kulude juurekasvu kutsus esile: lahtine hoolekanne 224 tuh. kr., neist Tallinnal üksi 163 tuh., ning lastekodude ja lasteaedade ülalpidamine 46 tuh., sellest Tallinnal üksi 22 tuh. kr.; juurekasv vanadekodude ülalpidamiseks kuulub ka tervelt Tallinnale. Alevitel väljaminekud suurenesid peamiselt lahtise hoolekande alal, neist tunduvalt juurekasvuga Kundal (umbes 5 tuh. kr.), Otepääl ja Mustveel. Linnade tervishoiu-kulude suurenemist põhjustab haiglate ülalpidamine, kokku 130 tuh. kr., neist Tallinnal 75 tuh., Tartul 17 tuh., Viljandil 22 tuh. ja Võrul 11 tuh. kr.

Mis puutub rahanduseoperatsioonide kulude vähenemisse, siis on see seletatav linnade majandusliku kitsikusega, mis ei lubanud teostada täielikult võlgade tasumistki, rääkimata erikapitalide asutamisest.

Igatahes ei paista loetletud avaldusist mingisugust tähelepanuväärivat murrangut omavalitsuste tegevuses, milliste kulude suhteline vahakord püsis ka aruandeaastal samal protsendilisel jaotusel nagu eelmisilgi aastail.

3. KORRALISED TULUD.

Absoluutsed tulud osutusid järgmisteks:

	Linnadel.			
	Maksudest	Puhaskasu varanduste kasutam.	Puhaskasu ettevõtetest	Mitmesugused
Tallinn	2.588.457	277.312	467.202	1.888.542
Tartu	860.315	116.574	125.964	437.505
Narva	280.764	21.969	75.852	139.406
Pärnu	279.825	192.411	7.535	175.681

	Maksudest	Puhaskasu varanduste kasutam.	Puhaskasu ette- võtetest	Mitme- sugused
Valga . . .	118.361	27.065	18.988	53.964
Viljandi . .	170.502	20.079	4.124	187.275
Rakvere . .	125.523	14.303	32.207	51.506
Võru . . .	84.086	3.653	10.010	80.222
Haapsalu . .	47.760	6.423	3.567	22.522
Kuresaare . .	55.749	7.466	19.723	15.067
Paide . . .	43.225	8.332	4.379	18.057
Petseri . . .	51.395	12.891	4.263	146
Paldiski . .	9.121	7.427	—457	3.240
Nõmme . . .	95.813	18.582	22.358	10.275
Tapa . . .	29.720	1.905	5.403	5.746
Põltsamaa . .	32.251	2.268	—2.781	8.429
Türi . . .	40.544	1.832	2.418	4.528
Tõrva . . .	20.826	7.262	1.256	21.292
Kokku	4.933.237	747.754	803.011	3.123.403

A l e v e i l :

	Maksudest	Puhaskasu varanduste kasutam.	Puhaskasu ette- võtetest	Mitme- sugused
Mustvee . . .	19.112	1.195	1.668	3.635
Narva-Jõesuu . .	27.644	633	248	184
Kunda	28.076	3.537	—735	2.000
Mõisaküla . . .	16.432	892	2.699	1.755
Otepää	15.934	953	150	2.042
Sindi	8.506	—	—	2.900
Kallaste	4.872	—	520	6.684
Jõhvi	19.212	2.139	—8.478	2.885
Kärdla	6.132	1.080	867	1.226
Elva	21.266	3.934	11	7.684
Antsla	18.787	3.093	—	6.083
Kilingi-Nõmme . .	12.584	2.836	1.705	526
Suure-Jaani . . .	13.329	736	1.200	2.789
Jõgeva	10.351	2.984	—4.069	9.171
Võõpsu	2.963	891	—	1.343
Keila	13.186	—	2.335	—
Mustla	10.148	426	900	340
Kokku	248.534	25.329	— 979	51.247

Korralised tulud (tuhandis kr.) kõr-
vutame alamal tabelis:

	L i n n a d			A l e v i d		
	1000 kr.	1929/30	1928/29	1000 kr.	1929/30	1928/29
Maksud.						
Varanduslikust seisukorrast olenevat	2999	31,2	31,2	95	29,3	26,6
Tööstus-kaubanduslikud . . .	1260	13,2	13,5	105	32,4	34,5
Tarvitusõiguste pealt	334	3,4	3,4	14	4,3	3,6
Mitmesugused	340	3,5	3,5	35	10,8	9,7
Maksud kokku	4933	51,3	51,6	249	76,8	74,4
Varanduste kasutamisest (netto)	748	7,8	8,2	25	7,7	7,6
Ettevõtete puhaskasu	803	8,4	7,8	— 1	—0,3	7,2
Mitmesugused erisissetule- kud ja kulude tagasi- maksud	2140	22,3	19,7	23	7,2	5,4
Rahanduse operatsioonid . . .	953	9,9	12,4	23	8,6	5,4
Juhuslikud	30	0,3	0,3	—	—	—
K o k k u	9607	—	—	324	—	—

Neist andmeist nähtub, et linnadel ka
tulude protsendiline jaotus jääb peaaegu
endiseks, arvatud välja vahest sissetule-
kud rahanduseoperatsioonest ja eriotstar-
vetest, millistel on märgata tunduvalt kõi-
kumist. Kui aga neid protsente võtta
koondatult, siis osutuvad nende summad
mõlema aasta kohta võrdseiks (22,3 +
9,9 = 19,7 + 12,4).

Tulude absoluutsed kõikumised on näi-
datud järgmises tabelis.

M a k s u d .	Linnad. rohkem +, vähem — 1000 kr.	Alevid. 1000 kr.
Varanduslikust seisukorrast olenevad	+152	+21
Tööstus-kaubanduslikud . . .	+ 30	+ 9
Tarvitusõiguste pealt	+ 21	+ 4
Mitmesugused	+ 22	+ 8
Kõik maksud	+225	+42
Varanduste kasutamisest . . .	— 4	+ 4
Ettevõtete puhaskasu	+ 94	—21
Mitmesugused erisissetulekud ja kulude tagasimaksud . . .	+337	+ 8
Rahanduseoperatsioonid . . .	—178	+13
Juhuslikud	+ 9	—
Kokku	+483	+46

Varanduslikust seisukorrast olenevate
maksude tõus sündis eriti kinnisvara-
maksu ning tulumaksu suurenemise arvel,
nimelt, esimest saadi 136 tuh. ja teist 11
tuh. kr. rohkem eelmisest aastast, seal
juures Tallinnal üksi 85 tuh. kr. kinnis-
varamaksu.

Tööstus-kaubanduslike maksude
hulgast vähenesid äritunnistusemaks
(8 tuh.) ja lõbustusemaks (2 tuh. kr.).
Selle asemel saadi rohkem trahterimaksu
22 tuh. kr., sellest Tallinnas 8 tuh. kr.,
ning laada- ja turukauplejailt 7 tuh., sel-
lest Pärnus 3 tuh. ja Rakveres 3 tuh. kr.
rohkem eelmisest aastast.

Tarvitusõiguslikest maksudest lange-
sid hobuste ja sõidukitemaks (2 tuh.),
suurenesid maksud mehaaniliste sõidukite
pealt: autodelt ja mootorrastastelt 19 tuh.
ja jalgratastelt 4 tuh. kr.

Mitmesuguste maksustuste hulgast
pälviib tähelepanu tõus viivitusetrahvidel
13 tuh., kantseleimaksudel 4 tuh. ja plaanide
läbivaatamis- ning registreerimis-
maksudel 5 tuh. kr. võrra.

Varanduste kasutamise alal on tulud
vähenenud 4 tuh. kr. võrra, kuigi maja-
dest saadud tulu ületab eelmise aasta oma
36 tuh. ja metsadest 35 tuh., liiva-savi-
aukude ja kivimurdude alal 12 tuh. kr.
võrra.

Mitmesugused sissetulekud eriülesannete täitmisel, kuhu kuuluvad toetused ja tagasimaksud, ulatusid 2.140 tuh. kr., nii toetussummade kui omatulude kasvades.

Heakorral alal saadi Teedeministeeriumilt jõuvankrite- ja bensiinimaksu ning toetusi teedekapitali arvelt eelmisest aastast rohkem 39 tuh. kr., sellest Tartu 18 tuh., Narva 9 tuh., Pärnu 15 tuh. ja Viljandi 28 tuh. kr., kuna vähem sai Tallinn 22 tuh., Võru 5 tuh. ja Tõrva 3 tuh. kr.

Hariduse alal vähenesid tulud ja toetused üldiselt 4 tuh. kr., peamiselt Tallinna ja Tartu arvel, kuna Viljandil toetuste summa tõusis 6.250 kr., mis tarvitati Naiskutseskooli ülalpidamiseks.

Hoolekande teostamine, eriti lastekodude ülalpidamine ja vaeste toetus, nõudis aruandeaastal valitsuselt krediiti 315 tuh. kr. (eelmisel aastal oli 113 tuh. kr.), s. o. rohkem 202 tuh., millest üks Tallinna arvele kanti üle 150 tuh., Pärnule 16 tuh. ning teistele linnadele alla 10 tuh. kr.

Tervishoiu alal on märgata toetuste vähenemist 6 tuh. kr. võrra, osalt sissetulekute suurenemise tõttu linnade haiglatel (105 tuh. kr.).

Sissetulekute kahanemine rahanduseoperatsioonest 178 tuh. kr. võrra sündis peamiselt Tallinnas, kus need vähenesid 153 tuh. kr. võrra; teistes linnades väljendus see kahanemine väikestes summas, näiteks, Pärnus 5 tuh., Valgas 7 tuh., Viljandis 9 tuh., Rakveres 3 tuh. ja Kuresaares 7 tuh. kr.

Aleveil varanduslikust seisukorrast olenevate maksude juurekasv 21 tuh. kr. koosneb kinnisvaramaksust 13 tuh., tulumaksust 2 tuh., isikumaksust 3 tuh., suvitusemaksust 2 tuh. ja naturaalkohustuste asemaksust 3 tuh. kr., kuna puhaskasumaks vähenes 3 tuh. kr. võrra. Üksikuil aleveil pole märgata tähelepanuväärivat erinevust, kuna lahkumine keskmiistest arvudest on seletatavad juhuslike mõjudega, peamiselt maksude visa laekumisega. Pidevat tõusu tendentsi väljendavad vahest kinnisvara- ja suvitusemaks.

Kaubandus-tööstuslikest maksudest vähenes äritunnistusemaks 5 tuh. kr. (Mustveel); selle vastu saadi aga trahterimaksu 14 tuh. kr. rohkem, Mustvees 4 tuh., Narva-Jõesuus 2 tuh., Otepääs 3 tuh., Antslas 3 tuh., Keilas 1 tuh. ja Mustlas 1 tuh. kr.

Tarvituseõiguslikest maksudest tuli

sisse autode ja mootorrataste pealt 3 tuh. kr. ning jalgratastelt 1 tuh. kr. rohkem.

Puhaskasu suurenemist varanduste kasutamisel põhjustasid kõrgemad sissetulekud Kundas (3 tuh. kr.) ja Antslas.

Mitmesuguste erisissetulekute hulgast suurenesid tulud heakorral alal 4 tuh. kr. ja hoolekande alal 6 tuh. kr., vähenedes hariduse alal 2 tuh. kr. võrra.

Rahanduseoperatsioonide käibed suurenesid 13 tuh. kr. võrra, sest kulude büdžeti tasakaalustamiseks tarvitati aruandeaastal rohkem summasid oma tagavarakapitalidest ja jooksvatelt arvetelt.

4. ETTEVÕTTED.

Ettevõtteid on linnadel tulnud juure kaks: Tartus avati veevõrk ja Põltsamaal elektriijaam. Nimetatud ettevõtted tegutsesid, mõistagi, esimesel aastal kahjuga. Eriti Põltsamaa elektriijaama kahju — 4.815 kr. — on seletatav sellega, et osa ehituse- ja sisseseadetöist (6.414 kr.) arvestati jaama ekspluatatsiooni kulude hulka.

Linnade ettevõtete tegevuses on märgata nii arengu, kui regressi tunnuseid, mida tõendab järgmine andmestik rohkem + ehk vähem — eelmisest aastast saadud puhaskasu kohta tähtsamail ettevõttele:

	tuh. kr.		
Linnapangad . . .	+28	Veovoor . . .	— 4
Pandimajad . . .	+ 2	Viinapoed . . .	—33
Elektriijaamad . . .	+53	Küttelaod . . .	— 5
Gaasitehased . . .	—13	Tramm . . .	+69
Veevärgid . . .	+10	Pudretitehas . . .	+ 2
Apteegid . . .	+17	Kaalukoda . . .	+ 5
Tapamajad . . .	—11	Rahvasaun . . .	— 1
Turbatööstused . . .	—14		

Hea eduga tegutsesid elektri-tramm ja elektriijaamad kui ka linnapangad ja apteegid, kuna tagurpidikäiku väljendavad gaasitehased, viinapoed, turbatööstus ja küttelaod.

Mis puutub tapamajade ja veovooride tegevusse, siis oma iseloomu poolest ei kuulu nad puhtkaubanduslike ettevõtete hulka ja nende puudujäägid võivad isegi teatud mõttes tunnistada ettevõtte tegevuse arenemist.

Hoogsamalt areneb Tallinna elektriijaam, mille tulud endise tariifi juures suurenesid 21% võrra (eelmise aastaga võrreldes). Elektri alajaamade seast pälvis tähelepanu Nõmme linna alajaama tegevus, mille tulud tõusid 97,6% võrra,

abonentide arvu juurekasvu tagajärjel. Vastandina Viljandi elektrialajaama eksploateerimine ei annud puhaskasu sel põhjusel, et alajaama sisseseadeks ja liini ümberkorraldamiseks kulutatud 10.870 kr. kaeti jaama eksploatatsiooni tuludest. Petseri ja Paldiski elektrijaamade kahju-toovus on tingitud peamiselt abonentide vähesusest.

Majandusliku olukorra suhtes erinevalt tegutses Pärnu supelasutis, mis ehituselaenu kustutamise ja protsentidega ülekoormatuse tõttu juba kolmat aastat, vaatamata õnnestunud hooajale, on sunnitud puudujääke katma linna üldtuludest. Teistpidise tulemuse annab Kuresaare supelasutis, kus aruandeaasta puhaskasu ületab eelmise aasta oma 106,8% võrra.

Alamal toodud andmestik iseloomustab ettevõtete kasutamise intensiivsust üksikutes linnades ja protsendilist kaalu büdžetis viimasel kahel aastal.

	1929/30 a.	1928/29 a.
Tallinn	8,9	7,2
Tartu	8,2	8,4
Narva	14,6	14,0
Pärnu	1,1	3,8
Valga	8,7	8,5
Viljandi	1,1	4,9
Rakvere	14,8	14,9
Võru	5,6	7,8
Haapsalu	4,4	7,5
Kuresaare	20,1	11,3
Paide	5,9	7,7

Petseri	6,2	2,2
Paldiski	—2,4	—
Nõmme	15,2	12,9
Tapa	12,6	16,8
Põltsamaa	—6,9	10,8
Türi	4,9	3,9
Tõrva	2,5	0,7
Keskmine	8,4	7,8

Nagu näha, tulutoovuse tähtsus linnade ettevõttele on väikese kõikumusega. Keskmisest suurima protsendilise kaalu omavad Kuresaare ettevõtted; järgmistel kohtadel seisavad ettevõtted Nõmmel ja Rakveres. Protsendilise kaaluga alla keskmist püsivad Pärnu ja Viljandi, kuid ka siin andsid ettevõtted häid tulemusi, arvatud välja supelmajad Pärnus ja turbatööstus Viljandis, milliste kahju alandas üldist puhaskasu teistel ettevõtetel.

Alevite ettevõtete arv jäi muutumata, eelmise aastaga võrreldes, kuid nende tegevuse tulemused kasutoovuse mõttes on halvenenud, peamiselt seetõttu, et Mõisakülas, Jõhvis ja Jõgeval elektrivõrkude laiendamise põhjustatud kulud on arvestatud eksploatatsioonikulude hulgas, muutes seega oodatava puhaskasu kahjuks. Teiselt poolt langes viinapoodide puhaskasu kahekordselt. Järelikult ettevõtete tähtsus alevite büdžettides varises täielikult osutudes mõningail alevil isegi koor-mavaks, näiteks, Jõgeval korralised tulud ulatusid 18.437 kr., kuna ettevõtted töid 4.069 kr. kahju, s. o. 22% büdžetist, Jõhvis isegi 53%.

Tagasivaade Balti riikide Linnadeliitude II konverentsi tööle.

Tallinnas, 5—6. sept. 1931. a.

Nagu esimenegi Balti riikide Linnadeliitude konverents, mis leidis aset 1927. a. maikuul Riias, ka II konverents oli rikas osavõtjate poolest: vana Tallinna raekoja ajaloolisse saali tuli kokku üle 70. Balti riikide Linnadeliitude esindaja Lätist, Leedust ja Eestist. Pealeselle külalistena Riigivanema asetäitjana Siseminister J. Hünerson, Riigikogu abiesimees M. Martna, mitmed kõrgemate riigiasutiste esindajad, Soome, Läti ja Leedu diplomaatlikud ja Linnadeliitude esindajad, Tallin-

na linna ettevõtete direktorid ja palju teisi.

Konverentsi avas Eesti Linnadeliidu esimees, Tallinna linnapea dipl. ins. A. Uesson järgmise (saksakeelse) tervituskõnega: „Olen õnnelik võida ütelda kõigile Lätist, Leedust ja Eestist konverentsist osavõtjatele südamilkku „Tere tulemast“. Kõigesuuremat rõõmu valmistab minule võimalus tervitada Soome ja Poola esindajaid, kes viibivad meil auvõõrastena. Soomega ühendab meid juba pike-

mat aega sõbralik koostöö, samuti seisame ka Poola Linnadeliiduga tihedas kontaktis. Pole kahtlust et praegune koosviibimine avaldab suurt mõju vastastikule sõbralikule läbikäimisele ning ergutab Linnadeliite ühisele tööle. Tervitan südamest kõrgesti austatud võõraid Tallinna linna nimel.

Täna astub kokku Baltimaade Linnadeliitude II Konverents selleks, et ühisel jõul arutada põhjalikult läbi kommunaal-elus päevakorrale kerkinud küsimusi. See ühine töö mis sai oma alguse nimetatud Liitude I konverentsil 1927. a. ja kestab sellest ajast tänu alalise Liitudevahelise Komitee olemasolule, on tingitud ühisest minevikust ja praegustest sarnastest elutingimustest. Selle koostöö suure tähtsuse parimaks tõenduseks on elav osavõtt tänasest koosolekust.

Meil seisavad ees palavad tööpäevad. Oleme seadnud omale eesmärgiks võtta kõige põhjalikumale arutlusele kõiki küsimusi, mis on seotud linnade ettevõtete korraldamise ja arendamisega. Soovin kõigest südamest et seda konverentsi tööd krooniks rikkalikud tagajärjed ja et see mõjuks kolme riigi linnade õitsele ja arengule kaasa.

Kuulutan Baltimaade — Läti, Leedu ja Eesti — Linnadeliitude II konverentsi avatuks.“

Esimesena tervitas konverentsi — Riigivanema asetäitja Kohtu- ja siseminister J. Hünerson. Ta märkis oma kõnes kõigepealt linnaomavalitsuste töö tähtsust riiklikus elus. Konverentsi päevakorras on peamiselt majanduslikud küsimused, millistega kõigil linnadel tuleb teha tegemist. Mida paremini on korraldatud linnade majanduslik külg, seda parem on kodanikkude elujärg. Ka riikide poliitikas majanduslikel probleemidel on määrav osa. On tervitatav et ka linnad asuvad nende küsimuste juure ühiselt. Riigivanema, vabariigi valitsuse ja enese poolt soovis konverentsi tööle parimat edu.

Edasi ütlesid tervitusi veel — M. Martna riigikogu juhatusel poolt, Ch. Freimanis — Läti saatkonna, Šumauskas — Leedu saatkonna, prof. A. Tulenheimo — Soome Linnadeliidu, S. Pastuszynski — Poola Linnadeliidu poolt ja Läti ning Leedu Linnadeliitude esimehed dipl. ins. J. Jagars ja J. Vileišis.

Nende tervituste leitmotiiveks oli konverentsil arutusele tulevate küsimuste

tähtsuse rõhutamine ja fakti konstateerimine, et Linnadeliitude töö on jõudnud ajajooksul kujuneda niikaugemale, et üldiste põhimõttele küsimuste arutamise asemel võib käesoleval konverentsil asuda juba enam konkreetsete, praktilise iseloomuga küsimuste selgitamisele.

Traaditeel olid saatnud tervitusi ja õnnesoove Läti siseminister ja teised. Telegrammid luges ette A. Uesson kes, vastates ühtlasi kõikidele tervitustele, tänas lahkete õnnesoovide eest.

Edaspidises konverentsitöös ja läbirääkimisist tarvitati vene keelt.

Arakuulanud tervitusi, tehti lühike vaheaeg. Pärast vaheaega asuti kuulama Eesti, Läti ja Leedu Linnadeliitude aruandeid aja eest 1927—1931.

Läti Linnadeliidu kohta kandis aruande ette Liidu esimees dipl. ins. J. Jagars. Nelja aasta jooksul mis möödunud Liidu asutamisest, viimase töö ja tegevus on kujunenud enamvähem kindlasse vormi ja areneb kolmes suunas: a) omavalitsuste huvide kaitsmine riigi keskasutistes seaduseelnõude arutamisel, b) linnaomavalitsuste instrueerimine nende tegevuse mitmesugustel aladel ja c) linnaomavalitsuste omavahelise koostöö arendamine.

Tähtsamad seadused, millised ilmusid möödunud 4. aasta jooksul ja millede väljatöötamisest Läti Linnadeliit võttis osa, olid järgmised:

1) Linnaseadus. Selle seaduse tähtsamad jooned on: volituste vältus — 4 a. (endise 3 asemel) linnavalitsuse ja komisjonide valimisi peab toimetama proportsionaalsuse põhimõtte alusel. Volinikkude üldarvu $\frac{1}{4}$ hääleteenamusega volikogu võib avaldada linnavalitsusele kui ka selle üksikule liikmele umbusaldust; siseministrile anti õigus teostada järelevalvet mitte ainult seadusepärassuse, vaid ka otstarbekohasuse seisukohast; eelarved kuuluvad siseministri kinnitamisele; juhtudel, kui linnaomavalitsusi koormatakse uute ülesannetega, neid tuleb varustada ka vastavate tuludega.

2) Hoolekande seadus. — Selle seaduse eesmärk oli kergendada omavalitsuste hoolekandekoormat seega, et riigi ülesandeid suurendati. Kuid riik võtab oma peale hoolekande ülesannete täitmist vaid seevõrra, kui tal on seks tulusid.

3) Riigi toetuslaenu seadus linnade ehitustegevusele.

Krediiti antakse 5. aasta jooksul à 2

milj. latti aastas. Lühiajalised laenud antakse kuni 500. latti suuruses ühe toa kohta mitte suuremate, kui 6-toaliste elamute ehitamiseks. Laen ei või ületada 50—60% hoone väärtusest.

4) Linnade laenude kustutamise seadus.

Esimestel iseseisvuse-aastatel vabariigi valitsuse poolt anti linnadele laenusid, üldsummas 50 milj. latti riikliste iseloomuga ülesannete täitmiseks. Laenude tasumine ja % maksmine oli linnadele väga raske ja seepärast Liit pööras korduvalt valitsuse poole palvega kustutada neid laenusid. 1925. ja 1926. a. kustutati osa laenusid 1,3. milj. suuruses. Viimane palve rahuldati ja kustutati ülejäänud osa 2,7. milj. suuruses, mis antud järgmisteks otstarveteks: 1) koolide, haigemajade, vanadekodude ja m. s. remont; 2) hoolekanne; 3) rahvaharidus; 4) teravishoid; 5) teede ehitamine; 6) kogukonna üldtarbed.

5) Alevite linnadeks muutmise seadus.

16 alevit said linnaõigused, mistõttu nende majandusliku ja kultuurilise arenemise tingimused paranesid.

Pealeselle veel — rea teiste seaduste kohta avaldati Liidu seisukohti.

Liidu tegevus linnaomavalitsuste instrueerimise alal on aastate jooksul suurenenud. 1928. a. saadik on liidu juures ametis instruktor, kelle kohuseks on instrueerida omavalitsusi raamatupidamises ja asjaajamises, sõites selleks kohadele. Olid korraldatud mitmesugused teoreetilised ja praktilised kursused omavalitsuste ametnikele. Pealeselle Liidu poolt on antud välja mitmed käsiraamatud linna statistika ja raamatupidamise aladelt ja linnade kohta käivate seaduste ja määruste kogud. Liidul on oma ajakiri mis ilmub 10 korda aastas.

Instrueerimine on andnud häid tagajärgi, eriti raamatupidamise alal: nii on 57. Läti linnast 50 sisseseadnud Liidu poolt väljatöötatud raamatupidamissüsteemi. Liidu tegevuse laiendamiseks on Liidu juures asutatud mitu sektsiooni. Nendest väärrib nimetamist kuurordisektsioon, kelle algatusel korraldati 1930. a. kuurortide näitus, mis tekitas võrdlemisi suurt huvi ja kuurortide propageerimiseks oli väga kasulik. Samuti töötab rahandusline-sektsioon, kelle peaulesandeks on kommunaalkrediidi korraldamise ja organiseerimise abinõude leid-

mine ja osavõtt vastavate seaduseelnõuete arutamisesest.

Leedu esindaja I. Vileišise ettekandest selgus et Leedu Linnadeliidu seisukord, võrreldes Eesti ja Läti omadega, on märksa halvem ja et tema tegevuse võimalused väga piiratud. Asi seisab nimelt selles et Leedu linnaomavalitsustel puudub peaaegu täiesti autonoomia-õigus. Kõik võim on keskvalitsuse käes ja Liidul pole mingisuguseid juriidilisi ega esindamise õigusi. Nii näiteks Liit ei saa võtta oma esindajate kaudu osa tähtsate seaduseelnõude arutamisesest ja need otsused ja sooviavaldused, millised võetakse Liidu koosolekul vastu, kannavad n. ö. kodust laadi, ilma et neil oleks tegelikku mõju valitsuse poolt astutavatele sammudele. Kuid on lootusi seisukorra paranemiseks uue, valitsuses väljatöötamisel oleva omavalitsuste seaduse näol, milles on nähtud ette linnaomavalitsuste autonoomia laiendamine.

Eesti Linnadeliidu tegevuse kohta andis ülevaate Liidu esimees dipl. ins. A. Uesson.

Aruandja kriipsutas alla mõtet, mis ülalpool toodud hra Vileišise ettekande puhul Leedu linnade omavalitsuste autonoomia eest võitlemise ja selle kaitsmise kohta. Selles suhtes Eesti Liit on tegutsenud tagajärjekalt: mitmegi seaduseelnõu arutamisel riigiasutuste poolt on võetud arvesse muudatused ja parandused, mis esitatud Liidu poolt kas vastavate seletuskirjade ja memorandumite näol, või Liidu esindajate kaudu suuliselt. Eriti pinev on olnud võitlus omavalitsuste uute kohustustega koormamise tendentsi vastu, kui vastavate kulude katteallikad näitamata on jäätud. Aruandja arvates on viimasel ajal märgata selle tendentsi nõrgenemist.

Oma liikmete huvide kaitseks Liit võib astuda edukalt välja ainult tingimusel, et ta oleks võimalikult täiesti nende majapidamise ja kommunaalpoliitika kursis. Selleks Liit koostab iga aasta linnade ja alevite rahaliste aruannete statistilist kokkuvõtet ja varustab seda tarviliku analüüsiga. Andmete võrdlemine on võimalik tänu Liidu algatusel läbiviidud ühtlase raamatu- ja arvepidamise süsteemile. Ka on Liidu poolt väljatöötatud ligi 40 statistilist tabelivormi, kus peegeldust leiavad mitmesugused tähtsamad linnade tegevusega seotud küsimused.

Omavalitsuste instrueerimise mõttes Liit korraldab igasuguseid omavalitsuste tehniliste jõudude nõupidamisi, kus käsitatakse linnade tegevusse puutuvaid teoreetilisi ja praktilisi küsimusi. Eriliste kursuste korraldamine tundub meie linnade väikese arvu juures ebasoodsana. Liidu koosolekud kutsutakse kokku 2 korda aastas — 1 kord Tallinnas, teine — iga kord mõnes teises linnas. Peale jooksvate küsimuste neil koosolekuil on arutusel alati mõned aktuaalsed küsimused.

Aegajalt kutsutakse kokku kõikide omavalitsuste üksuste (valla, alevi j. t.) esindajate kongresse. Viimane sarnane kongress peeti 1928. a. ja temast võttis osa 263 esindajat, neist linnade saadikuid — 105, alevite — 17, maakondade — 46 ja valdade — 97.

Liit annab välja ajakirja, mis ilmub 10 korda aastas.

Liit seisab tihedas kontaktis rea rahvusvaheliste kommunaal-organisatsioonidega, näiteks, Rahvusvahelise Linnadeliiduga, „Verein für Kommunalwirtschaft und Kommunalpolitik“ j. t.

Eriti tuleb märkida koostööd Läti ja Leeduga, mis on nende maade üheks tähtsamaks lähenemisteks.

Järjekordseteks Liidu ülesanneteks oleks: 1) Kommunaalsete laenu-hoiukasade võrgu loomine. 2) Töölise pensionikassa põhikirja väljatöötamine. 3) Uute arvepidamisereeglite ja eelarvete-aruannete nomenklatuuri väljatöötamine. 4) Linnadeliidu 10-aast. tegevuse ülevaate koostamine.

Liitudevahelise Komitee tegevusest kõneles selle esimees J. Jagars.

26. maist 1927. a. kuni 5. sept. 1931. a. on ärapeetud kokku 10 komitee-istungut, neist 6 Lätis, 2 — Eestis ja 2 — Leedus.

Selle aja jooksul komitee tegevus on seisnud järgmises:

1) On töötatud välja Komitee põhikirja. Komitee ülesandeks on Eesti, Läti ja Leedu linnadeliitude tegevuse koordineerimine ja nende maade vahel võimalikult tiheda kontakti loomine ja alalhoidmine. Üheks abinõuks selleks oleks laialdane vastastikune informatsioon.

2) On töötatud välja konverentside korraldamise ja kokkukutsutamise reglament, milline avaldatud üldettekannete kogu lisana.

3) On läbitöötatud I konverentsi materjalid ja avaldatud saksa keeles.

4) Varsti pärast I konverentsi Komitee asus II konverentsi ettevalmistustöödele. Esialgu otsustati kutsuda II konverents kokku 1928. a. septembrikuul Kaunases, kusjuures päevakorda olid võetud mitu tähtsat linnade tegevusse puutuvat küsimust, nagu näit., sotsiaalne hoolekanne, sanitaar-järelevalve ja arstiabiandmise korraldus, ja linnade ettevõteted. Pärast selgus et II konverents tuleb lükata edasi; ühes sellega otsustati jätta päevakorda ainult linnade ettevõtete küsimus; viimase üksikasjalisele ettevalmistamisele asuski Komitee.

Väga kasulikuks osutus vastastikune informeerimine liitude tegevusest ja kommunaal-seadusandlusest üksikutes riikides. See informeerimine sündis kirjallikult, iga riigi liidu tegevusearuande kujul ja täiendati ka suuliste ettekannetega kohalikkude aktuaalsemate päevaküsimuste kohta.

Ärakuulanud viimase ettekande, otsustati toimetada Komitee liigete valimisi pärast lõunavaheaega, et üksikud liidud võiksid leppida kokku kandidaatide suhtes.

Järgmise koosoleku alul esitati järgmised kandidaadid:

Lätist — J. Jagars ja dr. Viksinš, Leedust — J. Vileišis ja J. Voketaitis ja Eestist — A. Uesson ja V. Smetanin. Esitatud kandidaadid valiti Liitudevahelise Komiteesse ühelhäälel.

Peale valimisi asuti tähtsama päevakorra punkti juure, linnade ettevõtete küsimuse arutamisele.

Esimesena esines Läti referent N. Sudmals.

Ta näitas, et viimase 10. a. jooksul linnaelanikkude arv on kasvanud 300.000 inimese võrra (praegu on Läti linnades kokku 693.902 elan.). On tekkinud palju uusi linnu — nende elanikkude arv on 72.000.

Tuluallikatena tuleb asutada ikka uusi linnaettevõtteid, kusjuures linn paratamatult tungib aladele, mis seniajani olid erakapitali võimuses. Tekkiv konkurents ei ole linnale igakord kerge. Peapõhjuks on krediidi puudus ja suured väljaminekud ettevõtete käimapanemiseks. Valitsus suhtub ettevõtetesse üldiselt heatahtliselt, andes koguni nendele laenuks võrdlemisi suuri summe.

Linnaettevõtete üldiselt on kindel pind; nende nõrk külg seisab aga alalistes rahalistes raskustes. See on seletatav asjaoluga et ettevõtete tulud lähevad linna üldtarviduste rahuldamiseks, mille all kannatab ettevõtete korrashoid ja ajakohane investeerimine; ka suurendavad kulusid võrdlemisi kõrged palgad teenijale. Ettevõtete normaalse arenemise ühena takistusena referent märgib nende valitsemise viisides esilduvaid väärnähtusi, kriipsutades eriti alla parteipoliitiliste mõjude liigset ülekaalu seal, kus seda poleks vaja. Juhtub et ettevõtte satub sellase isiku mõju alla, kes sellel ehk teisel spetsiaalal on täiesti võhik, kuid kelle valimine, kahjuks, on parteipoliitiliste intriigide tulemuseks. Arusaadav, et sarnase võhiku juhatuse all ettevõtte tegevus lonkab ja tulud kahanevad. Rahaliselt Läti ettevõtteid siiski annavad võrdlemisi suurt tulu; iseäranis see on maksev elektriijaamade ja veevärkide kohta. On huvitav märkida, ütleb referent, et kuna ettevõtete tulud näitavad alalist kasvamise tendentsi, sissetulekud otsekohestest maksudest seevastu kipuvad samal ajal kuivama kokku.

Tulevikus võib kindlasti oodata linnaettevõtete arvu kasvamist, kuna elu ise nõuab seda. Eriti veel siis kui krediidi ja ettevõtete finantseerimise probleem laheneb õnnelikult.

Leedu poolt refereeris I. Vileišis.

Ta märkis ära Leedu linnade erilist seisukorda enne riikliku iseseisvuse saavutamist. Ka siin, nagu mujalgi, uus aeg näitab tugevat urbanisatsiooni-protsessi, mis sunnib linnaomavalitsusi laiendama oma tegevust. Arvamine nagu oleks Leedu puht-põllumajandusline maa ja seega garanteeritud igasuguste kriiside vastu, millele all ägab terve maailm, tuleb lugeda iganenuks: ka talupojad on tõmmatud üldisesse keerisesse ja ühes teiste maadega kannatavad kriisi all.

Mis puutub linnaomavalitsuste tegevuse laiendamist, siis seisame siin kurva dissonantsi ees: vaba, iseseisva ja nõudliku linnaelanikkonna ees seisavad linnaomavalitsuste täidesaatvad organid, kuid riigi võimu poolt need on seotud käsist-jalust, nende teotsemist hoitakse kammitsas. On aga lootusi et see nähe möödub peagi: on juba väljatöötamisel uus linnaomavalitsuste seadus ja siis linna ettevõtete probleem paratamatult

kerkib esile täies ulatuses. Muuseas peab märkima et mitmes linnas olemasolevad ettevõtteid on saksa okkupatsiooni parandus. Kuid enam-vähem kapitaalseid üksusi nende hulgas pole.

Ka Leedus rahapuudus on ettevõtete tegevuse peatakestuseks. Huvitav on et linnad, püüdes aidata end selles suhtes, ei taha heameelega pöörata riigi poole, vaid katsuvad, Saksamaa linnade eeskujul, aidata endid ise. Välismaa krediidile muidugi, lootust ei ole.

Elu nõuab ettevõtete asutamist ja just nende tulukus on selle asutamise peatõukeks.

Eesti poolt refereeris Tartu linnaeape K. Luik.

Referent tähendas et munitsipalisatsiooni piiride fikseerimine meil, Eestis, on raskendatud. Võib panna tähele et linnade tegevus ulatab sageli väljaspoole nende administratiivpiire, näit. Tartu linn varustab elektrienergiaga Viljandi linna ja Elva alevit. Linnade ekspluateerimise objektideks on väga mitmekesised majanduslised ettevõtteid ja mitte ainult monopoolse loomuga ning on juhtumeid, kus linna konkurents erakapitaliga lõpeb linna võiduga.

Eesti linnad ekspluateerivad sellaseid ettevõtteid, milliseid meie ei leia teiste maade linnade ettevõtete loetelusest, näit. viinakauplused, ehitusmaterjalide laod j. t. s. Munitsipalisatsiooni sarnase laia ulatuse põhjused peituvad esiteks linnaomavalitsuste soodsates õiguslikes tingimustes ja avaliku arvamise heatahtlikus suhtumises munitsipalisatsiooni ideele. Juba siis kui volikogu liikmeteks olid ainult tsensuslised elemendid, võis märgata munitsipalisatsioonipiiride laiendamise tendentsi. Kui aga enamus läks eesti rahvusest volinikkude kätte, siis asusid nende etteotsa liideritena edumeelsed haritlased ja tänu nende mõjule ka laiema seltskonna kihid hakkasid tundma munitsipalisatsiooni põhimõttele kaasa.

Peab märkima, et mõnede ettevõtete monopoolne seisukord on ajajooksul muutunud. Näiteks, 1930. a. kitsendati linnade monopoliõigust tapamajade suhtes, lubades ka eksporttapamajadele lasta liha kohalikule turule.

Edasi, aastast-aastasse areneb autobuste liikumine; selle ekspluateerimine on täiesti eraisikute käes. Harilikult autobuste liinid konkureerivad linna tram-

miga. Seda nähtust tuleb pidada igapidi ebasoovitavaks nii majanduslisest, kui ka kommunaal-politilisest küljest. Sel alal peaks viidama läbi täieline monopol kas munitsipalisatsiooni või kontsessiooni alusel.

Olgugi et kontsessioonisüsteemil on omad paudused, ei või võtta temalt ka teavaid teeneid. Näiteks Tallinna tähtsamad ettevõtted, nagu gaasivabrik, veevärk ja tramm asutati kontsessioonäärde poolt ja alles ajajooksul läksid ostuteel linna kätte. Ja kui tol ajal oleks sihikindlalt peetud kinni kommunaal-süsteemist, siis need tähtsad heakorra ettevõtted oleks veel palju aastaid oodanud teostamist.

Tööliste seisukorras on kahe uue seadusega viidud läbi suuri muudatusi. Peajontes need oleks järgmised: igalpool seatakse sisse 8-tunniline normaal-tööpäev; erandina on lubatud töötada ka 9 tundi, kuid siis peab mõne teise päeva töötundide arv vastavalt vähenema, nii et üldine nädalatöötundide arv ei ületaks 48. On nähtud ette $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ -tunniline lõuna-vaheaeg. Ületunnitööd on keelatud; erandid sellest on nähtud seaduses ette, ületunni töötasu on $1\frac{1}{2}$ -kordne.

Uue seadusega on ka märksa laiendatud tööliste õigusi. Ettevõtetes kus on 25—100 töölisi, kutsutakse ellu töölisvanemate instituut, suurema tööliste arvuga ettevõtetes — tööliste nõukogu. Nende ülesanneteks on tööliste huvide igakülgne kaitsmine; samuti on nendel õigus saada, ettevõtjalt seaduse piirides informatsiooni ettevõtte üldisest seisukorrast. Kui ettevõtja keeldub sellase informatsiooni andmisest ta võib langeda trahvi alla mitte üle 100. kr. Sarnaste juhuste kordumisel ähvardab ettevõtjat 3-kuuline arest või trahv mitte üle 300. kr.

Et uued seadused hakkasid maksma alles 1. septembrist s. a., siis praegu on vara kõneleda nende mõjust ettevõtete tegevusele.

Peareferendi A. Uesson'i ettekanne.

Linnade ettevõtete küsimus muutub linnadele eluküsimuseks.

Linnade ettevõtted pole uudis. Rooma linnal ja keskaegsetel saksa linnadel olid juba mitmesugused ettevõtted; Tallinnal oli oma veevärk juba 1345. a. Linnade ettevõtete arenemise algusajaks on möödunud sajangu 70. aastad Saksa- ja Inglismaal. Meil võib märgata seda möö-

dunud sajandi lõpul. See nähtus on tingitud linnaelanikkude arvu ja industrialisatsiooni kiirest kasvust. Samal ajal kerib esile ka ettevõtete eksploateerimissüsteemi küsimus. Kontsessioonisüsteem kujuneb ajajooksul raskepäraseks. Suurenevad ja süvenevad konfliktid kontsessioonäärde ja omavalitsuste vahel; selle mõjul tekib linnadel püüd koondada ettevõtteid eneste kätte. Niiviisi kasvab ja asub linnaomavalitsuste ette täies ulatuses linnade ettevõtete küsimus. Praegune konverents ongi selle eluhüüde kajastus, võttes päevakorda ainukese punktina linnaettevõtete küsimuse.

Mainitud probleem haarab 6 eriküsimust:

1) Munitsipalisatsioonipiiride küsimus. Kogemused on näidanud et linnad võivad eduga juhtida ka mitte monopolisloomuga ettevõtteid, nagu seda on näiteks apteegid, pangad j. t. s.

2) Kuidas eksploateerida linna ettevõtteid — kas kontsessiooni teel, või munitsipalisatsiooni alusel. Üldiselt kontsessiooneid on ebasoovitavad, kuid olude survele need on vahest möödapääsematud.

3) Kuidas korraldada linnaettevõtete valitsemist? — On olemas 4 valitsemise vormi. Ühelegi neist ei või anda täit eesõigust. Võib ainult toonitada et mida tihedamini on seotud see ehk teine ettevõtte sotsiaal-politiliste ülesannetega, seda lähemal ta peab seisma linnavalitsusele.

4) Finants- ja tariifide küsimus. Tariifid võivad kas ainult katta kulusid, või anda ka kasu. Üldine tendents on sellane, et üldkasulikkude ettevõtete tariifid — veevärk, kanalisatsioon j. t. s. — peavad ainult katma kulusid. Kuid teisest küljest, järjesti kasvavad linna tarvidused sunnivad pahatihti rikkuma seda tendentsi tuluandvate tariifide läbiviimisega, milleks osalt aitab kaasa ka „Положение о городских доходах“ § 2. Viimane kirjutab linna omavalitsustele ette katta oma kulusid esijoonel linnaettevõtete tuludest ja alles pärast seda võtta tarvitu-sele maksud ja lõivud.

6) Linnaettevõtete tööliste küsimus seisab nende püüdmises varustuda hääde ja vilunud tööliste koosseisuga. Siin võib märgata tendentsi ühtlustada linna-tööliste olukorda linnateenijate omaga, mis nähtavasti on vist ainukeseks mainitud tendentsi teostamise abinõuks.

Aga kõik ülaltoodud küsimused on

küllalt vaieldavad ja keerulised ning konverentsi komisjonidel seisab ees mitte kerge ülesanne leida teed nende lahendamiseks.

Referent loodab et konverentsist osavõtivate riikide elutingimuste sarnasus kergendab komisjonide tööd tunduvalt, avades võimaluse kasutada üksteise kogemusi ja tähelepanekuid linna ettevõtete alal.

Kaasreferendi V. Smetanin'i ettekanne.

Kõigepealt referent märkis ära asjaolu et Läti ja Eesti linnade omavalitsuste õiguslik seisukord munitsipalisatsiooni tegevuse mõttes on märksa parem Leedu omast, kus ka uus linnaomavalitsuste seadus on kärpinud omavalitsuse õigusi tunduvalt.

Ka avaliku arvamise suhtumine munitsipalisatsiooni ideesse on Eestis ja Lätis üldiselt heatahtlik, kuna Leedus, tema riikliku elu iseäralduse tõttu, puuduvad üldse tingimused millised võiksid aidata kaasa seltskonna jõudude huvi tekkimisele linna ettevõtete vastu.

Nagu näha eelmistest referaatidest, ettevõtete ekspluateerimise juures kõigis kolmes riigis on ülekaalus rahalised huvid. Tulud ettevõtetest mängivad suurt osa linnade eelarvetes ja nendest loobumine tähendaks terve maksustamise süsteemi põhjalikku ümberkujundamist, mida aga linnad ei või endale lubada. Näiteks, Lätis brutto-eelarve juures esinevad ettevõtete tulud 43%, kulud — 33%, Leedus brutto-eelarve juures — 22—30%, Eestis — netto-eelarve juures tulud 16%, maksimum — 34,4%, minimum — 6,3%. On veel rida asjaolusid millised mõjustavad ettevõtete tulukust. Üheks tähtsamaks on viimastel aastatel ilmsiks tulnud seadusandluse tendents koormata omavalitsusi ikka uute kohustustega, ilma vastavate tuluallikate näitamiseta. Ettevõtete tulutoovusele on koordineeritud ka nende tariifipoliitika.

Formaalselt linnaomavalitsused pole oma tegevuses piiratud ei ettevõtete iseloomuga, ega nende tegevuse ulatusega. Juhtumid, kus linnad tungivad erakapitali tegevuse piirkonda, on seletatavad mitte põhimõttelikkude kaalutlustega, vaid kohalikkude olude nõuetega. Tegevuse laiendamine naaberomavalitsuste territooriumile on veel vähe tarvitusel, kuid kommunaalelu arenemisega see nähe kindlasti peaks muutuma sagedamaks.

Kontsessiooni-süsteem pole kongressist osavõtjates riikes kuigi populaarne. Selle tarvitamine on levinud kõigeenam Leedus, kuid ka seal püütakse vabaneeda sellest. Selle süsteemi levimise põhjusteks on organiseeritud pikaajalise krediidi puudumine ja teataval määral ka avaliku arvamise umbusaldus munitsipalisatsiooni-süsteemi vastu.

Ettevõtete valitsemine, mis seletatav linnade väiksusega ja elanikkude vähese arvuga.

Ettevõtte finantseerimine tungivalt nõuab ümberkorraldamist. Tuleks asutada rida kommunaalpanke ja laenuhoiukasse tsentraal-pangaga eesotsas.

Tööliste seisukorra kohta on olemas andmed ainult Lätist ja Eestist, kuna Leedust need puuduvad. Kahes esimeses riigis tööliste seisukord on üldjoontes ühesugune, väljaarvatud muudatused mis loodud Eestis uue 1. sept. 1931. a. seadusega.

Järjekorralised Läti, Leedu ja Eesti linnade ülesanded on sarnased. Põhipanevaks osutub kommunaal-krediidi organiseerimine.

Nende ettekannetega lõppes esimene konverentsipäev ja asuti komisjonide liikmete valimisele; komisjone oli nähtud ette kolm: 1) rahanduse- ja tariifipoliitika, 2) kontsessiooni ja ettevõtete valitsemise kuju ja 3) üldkomisjon — munitsipaliseerimise piirid ja tööliste küsimus. Igasse komisjoni valiti ühelhäälel 5 esindajat igast riigist. Järgmine üldkoosolek määrati 16. sept. k. 15, et kuulata ära komisjonide töö tulemusi.

6. septembri koosolek algas I komisjoni (rahanduse ja tariifipoliitika) aruande ettekandega. Komisjoni resolutsioonid võeti vastu väiksemate muudatustega.

Muuseas komisjon avaldas soovi et 1) viidaks läbi üksikute linnade tariifipoliitika koordineerimine Linnadeliitude kaasabil ja 2) et linnad teostaks oma tariifipoliitikat ka kontsessioonettevõtete suhtes.

Samuti võeti vastu II komisjoni (kontsessioonid ja ettevõtete valitsemise vormid) ettekanne ja resolutsioonid.

Elavamalt mõtetevahetust kutsus esile III komisjoni (munitsipalisatsioonipiirid, tööliste küsimus) sooviavaldus, et tööliste küsimus, tema tähtsuse ja keeruli-

suse tõttu, võetaks järgmise — III konverentsi päevakorda eripunktina.

Ühelt poolt arvati et mainitud sooviavalaldust ei saa võtta kohustavana sest, esiteks on olemas rida teisi mitte vähema tähtsusega küsimusi, mis nõuavad põhjalikumat arutust ja teiseks, 2—3. aasta kestel kuni III konverentsi kokkukutsuamiseni elu võib kutsuda esile uusi ja suurema tähtsusega küsimusi. Teiselt poolt toonitati tööliküsimuse tähtsust ja III konverentsi kokkukutsumist selle küsimuse arutamiseks võimalikult lähemal ajal. Mainiti ka selle küsimuse poliitilist maiku.

Lõpuks otsustati võtta komisjoni soovivaldus teadmiseks ja toimida selle III konverentsi päevakorda mahutamises vajaduse ja võimalust mööda. Üldkoosolek võttis vastu järgmised, komisjonide poolt esitatud *resolutsioonid*:

I. *Munitsipalitsiooni üldküsimused.*

1. Kogukonna majandus eeldab omavalitsuste autonoomiat. Mida laiem see on, seda edukamalt areneb kogukonna majanduslik tegevus. Seadustes leiduvad kitsendused, mis takistavad omavalitsuste normaalsel majanduslikku tegevust, tulevad muuta.

2. Mitmele omavalitsusele tähtsate ettevõtete asutamiseks ja ekspuaterimiseks on soovitav omavalitsuste liitumine ühiseks tegevuseks, jättes liitumise mooduse kindlaksmääramise huvitatud poolte hooleks.

3. Munitsipaliseerimisele kuuluvate ettevõtete liikide määramine peab sündima olenevalt kohalikest majanduslikest ja sotsiaalpoliitilistest oludest. Konverents soovib municipaliseerida esijoones monopoliiseloosuga ettevõtteid ja alles peale selle ettevõtteid, millised taotleavad kohaliku elanikkonna sotsiaalpoliitilisi huvisid ja linna heakorda.

4. Munitsipalisatsiooni ja eriti üksikute ettevõtete arendamist on otstarbekohane teostada kooskõlas üldise linna majapidamise plaaniga, milline töötatud välja linna kui orgaanilise terviku, arenemise iseloomu suunas ja intensiivsuse täpse uurimuse põhjal.

II. *Kontsessioonid.*

1. II Baltiriikide Linnadeliitude konverents tunnustab reeglilik, et kõik linna-

des asuvad monopoliiseloosuga ettevõtted peavad olema linna käes.

2. Kui linnad on sunnitud andma kontsessioone, siis nende väljaandmisel on tarvilik kindlustada elanikkude elulisi huve vastavas lepingus, ning lepingu lahutamata tingimuseks olgu ennetähtajalise väljaostu õigus.

3. Tunnustada soovitavaks linnade osavõttu üleriiklikest ettevõtetest nagu elektrijaamad j. t. s.

4. Seadusandlisel teel peaks loodama linnadele võimalus lõpetada ebasoodsaid pikaajalisi ja tähtajata kontsessioone sarnaste lepingute ennetähtajalise lõpetamise üldtingimustel.

III. *Ettevõtete valitsemise vorm.*

1. Mida tihedam on linnaettevõtte side sotsiaalpoliitiliste j. t. s. sihtidega, seda otstarbekohasemas läheduses linnaomavalitsusele peab seisma ettevõtte valitsemine.

2. Ärilise iseloomuga ettevõtete valitsemine ja ka niisuguste, kus nõuetav on otsustamise kiirus, peab olema rajatud autonoomsetele alustele.

3. Ettevõtete ekspuaterimist erakapitali osavõttel või ilma sellela — aktsiavõi segaseltsi kujul — võib teostada ainult seal, kus selleks sunnivad kohalikud olud.

IV. *Tariifide politika.*

1. Tariifinormide kindlaksmääramine peab olenema ainuüksi omavalitsusest, kusjuures on soovitav: a) et viidaks läbi üksikute omavalitsuste tariifide politika koordineerimine Linnadeliitude kaasabil; b) et linnad teostaks oma tariifide poliitikat ka kontsessioonettevõtete suhtes.

2. Omavalitsuste tariifide politika määratagu kindlaks kooskõlas ekspuaterimise sihtidega ja koordineeritagu seda linna majapidamise arenemise üldplaaniga.

3. Monopol-ettevõtete tariifidega ei pea taodeldama ülemääraliste tulude saamist, et ettevõtte ekspuaterimine ei muutuks varjatud kaudseks maksustamiseks. Seejuures on soovitav et ärilise iseloomuga ettevõtete tariifid igal juhtumil poleks kahjutoivad.

V. *Munitsipalisatsiooni rahaline külg.*

1. Linnas, kui komplitseeritud sotsiaalses organisatsioonis, ekspuaterimise aluseks ja sihiks üldreeglina peaks olema,

arenemise objektiivsed huvid; rahalised taotlused peaks omama teisejärgulise tähtsuse.

2. Uute ettevõtete asutamist peaks teostama üldreeglina ainult laenude teel realiseeritud summadega, kuid lubades nende finantseerimist üleminekuajal jooksvatest eelarvesummadest.

3. Keskmistel ja väikestel linnadel on väga raske esineda rahvusvahelisel rahaturul. Sellepärast on soovitatav laenude soetamine ühiselt Linnadeliidu kaasabil.

4. Kommunaalkrediidi korraldamise ja kokkuhoiu ergutamise otstarbeks on soovitatav kommunaalpankade ja laenuhoiukassade võrgu loomine, milliste tegevuskoordineeruks vastavas keskpangas.

5. Riigivõim võimaldagu omavalitsustele lühi- ja pikaajalisi krediite vastavais riiklikes krediitasutistes.

6. Omavalitsuste monopoli-iseloomuga ettevõtteid ei pea koormama maksudega ja lõivudega riigi heaks.

7. Ettevõtete tulude piiramine seadustega pole otstarbekohane. Rahaliste tulude kindlaksmääramine peab olenema eranditult omavalitsusest.

VI. Tööliste küsimus.

1. Et ettevõtte eduka töötamise üheks tähtsamaks tingimuseks on hää tööliste-personaali komplekteerimine, siis selleks on tarvis taotleda vastavat töötasu ja tööliste seisukorra igakülgse parandamise poliitikat.

2. Soovitatav on luua ettevõtte andministratsiooni ja tööliste-personali vahel sidet, mis võimaldaks kasutada tööjõu professionaal-kogemusi ettevõtete tehnilise ja majandusliku ekspluateerimise täiustamiseks otstarbekohaselt ja täielikult.

Võrreldes neid resolutsioone trükitud teesistega, millised olid komisjonide töö aluseks, võime näha et neis ei leidu olulisi muudatusi. Kõik tehtud parandused on puht redaktsioonilised.

Järgmise konverentsi kokkukutsumine jäeti Liitudevahelise komitee hooleks.

Tänades koosolijaid konverentsist osavõtmise eest, A. Uesson avaldades lootust et vastuvõetud resolutsioonid, mis põhjalikult ja asjalikult läbimõeldud, ei jää ainult paberile, vaid leiavad praktilist teostamist, kuulutas II konverentsi lõppenuks.

Sellela lõppes II konverents 6. septembril kell 16,45 min.

Järgmisel päeval oli nähtud ette tutvumine Tallinna linnaga ja linnaomavalitsuse asutistega.

KOMISJONIDE TÖÖ.

6. sept. k. 17—18. ja 6. sept. 10—13.

Mis puutub komisjonide tööd üldse, siis tuleb märkida et see oli tunduvalt kergendatud konverentsi eel äratehtud ettevalmistustööga. Nimelt olid kõigi kolme komisjoni töö aluseks võetud emnevaljatootatud teesised, millised leiduvad üldreferaatide raamatu lõpus. See asjaolu tõi komisjonide töösse teatava korra ja aitas ka hoiduda harilikkuudest küsimustest kõrvalekaldumistest, samuti liigsest sõnadevalingust. Peab ka märkima et need, aegsasti väljatootatud põhilased, nagu komisjonide resolutsioonidest näha, on võetud vastu oluliste muudatusteta. Rõhuv enamus komisjonide poolt tehtud parandustest ja muudatustest on peamiselt redaktsioonilist laadi, kun suuremad sisulised muudatused puuduvad. Seda asjaolu tuleb kiitusega kanda tervelt Liitudevahelise komitee arvele, kes osaks tabada konverentsi enamuse tooni; see muidugi oli võimalik ainult tänu esitatud materjalide põhjalikule läbitöötamisele. Sama peab ütlema ka konverentsi üldkoosolekute kohta, kus komisjonide poolt esitatud resolutsioonid ainult üksikute juhustel tekitasid väiksemaid lahkuminekuid ja lahk-arvamisi. Asjalikkus ja kiirus olid möödunud konverentsi töö iseloomustajaiks.

I komisjoni (finants ja tariifide poliitika) arutuste raskuspunktiks kujunes põhimõtteline küsimus, kas tuleb vaadata linnaettevõtetele kui tuluallikaile, seega püüdes neid ekspluateerida võimalikult suure kasuga või jälle võtta neid peamiselt üldsuse huvide ja heakorra teguritena. Eriti elav vaielus tekkis tariifipoliitika teesiste 3. punkti puhul. Ühelt poolt näidati et seda tuleb täiendada, näidates ära ka tulude alammäära (K. Bumeisters), nimelt, et üksikud linnaettevõtted ei tooks kahju. L. Krikmanis (Läti) leidis et see punkt pole muud, kui pium desiderium, sest et tegelikult ettevõtete rõhuva enamuse ekspluateerimine on rajatud ärilisele alusele, s. o. taotleb võimalikult suuremat kasu; linnaomavalitsus on teatava ettevõtte peremees ja kui ettevõtte töötab

kahjuga, siis temale peab tulema teine parem peremees. N. Sudmals (Läti) tähendas et need näited on liigsed, sest p. 1, mis komisjoni poolt võetud vastu, annab omavalitsustele tariifide määramises täie vabaduse. Seega oleks tariifide määramise piiride kitsendamine selles ehk teises suunas vastolus 1. punktiga, sedaenam et tegelikus elus on võimalikud juhtumid kus üksik ettevõtte võib töötada kahjuga, kuna samal ajal teised ettevõtted kokkuvõetult annavad kasu, mis katab ühe ettevõtte kahju.

K. Bumeisters (Läti) tähendas et praeguse konjunktuuri juures, kus linnade eelarvete tasakaalustamine on äärmiselt raskendatud, ei võiks juttugi olla kahjuga töötavatest ettevõtetest, vähemalt lähema 100. aasta jooksul.

8. h. 7. vastu võeti vastu 3. p. täienduse, et ärilise iseloomuga linnaettevõtted ei peaks töötama kahjuga.

Teised põhilauseid võeti vastu väiksemate redaktsioonilistlaadi parandustega.

II komisjonis (kontsessiooni ja ettevõtete valitsemise kuju küsimus) kontsessioonide küsimus kutsus esile pikemaid mõttevahetusi. Arvati et täiesti ilma kontsessioonideta ei saa läbi, kuid lepingutes tuleks võtta tarvitusele kõik abinõud elanikkude ja omavalitsuste huvide kaitseks. Üheks sarnastest abinõudest oleks lepingusse võetud tingimine kontsessiooni ennetähtaajalise väljaostu kohta. Selle punkti põhilauseid täiendati vastava märkusega.

III komisjonis (munitsip. üldküsimused, munitsipaliseerimise piirid, tööliste küsimus) peatuti tööliste küsimuse juures pikemalt.

T. Liventals (Läti) arvas, et linnavalitsuste ettevõtete huvides töötasu neis peaks olema eraettevõtete omast kõrgem.

Selle vastu väideti et niisugune täpselt fikseeritud otsus on ebasoovitav ja tegelikus elus võib kujuneda omavalitsusele komistuskiviks, iseäranis põneva võistluse juures eraettevõtete poolt; näiteks, eraettevõtja võib omavalitsusele kiuste määrata väga kõrge tasu kas või ühele tööli- sele ja linn oleks sunnitud tõstma oma tasu vastavalt, mis muidugi on võimatu. Teisest küljest peeti kõrgema tasu normi fikseerimist ebasoovitavaks ka sellepärast, et linnavalitsuste ettevõtete teenijate seisukord on tegelikult ikkagi parem, kui eraettevõtetes.

F. Suit (Eesti) tegi ettepaneku fikseerida ainult linnatöölise seisukorra parandamise vajadust, jättes aga selle teostamise küsimuse ja viisid iga omavalitsuse hooleks. Ettepanek võeti vastu.

Lõpuks T. Liventals (Läti), võttes kokku mitmesuguseid arvamusi ja vaielusi, näitas et tööliste küsimus on liiga keeruline selleks et lahendada seda komisjonis; oleks otstarbekohasem pöörata sellega konverentsi üldkoosoleku poole soovivaldusega võtta see küsimus lähema konverentsi päevakorda eripunktina. See ettepanek võeti vastu ja kanti märkusena komisjoni resolutsiooni juure.

Linnade ettevõttest.

5.—6. septembril 1931. a. Tallinnas peetud Balti Linnadeliitude II konverentsi üldreferaat.

Linnade ettevõtete küsimus on saanud viimastel aastatel üheks elulisemaks kommunaalse majanduse küsimuseks paljudes maades ja huvi selle vastu üha kasvab, haarates ikka laiemaid kommunaaltegelaste ringe. Rahvusvahelise linnade ja kohalikkude omavalitsuste Sevilla kongressi peareferaadis öeldakse: „Kõigis maades võib märgata, et munitsipaliseerimise probleemid tähtsavad ühtaegu industrialiseerimisega ja rahva rändamisega maalt linna. Suurte hulkade kogunemine linnadesse tekitab keerulise probleemi

tervishoiu, sotsiaalse hoolekande ja tarbeainetega varustamise alal j.n.e.“

Oma teoses „Munitsipaalne sotsialism ja linnaelu areng“, prof. M. Kurtšinski lausub: „Alates päämiselt möödunud sajandi teisest poolest, üheks suurimaks sotsiaalelu avalduseks viimasel ajal kahtlemata on linnade elanikkonna väga kiire kasv maa arvel“. On teada, et linnade kasv kestab praegugi. Seepärast pole ime, et rahvusvahelised kongressid Sevillas 1929. a. ja Antwerpenis 1930. a. pühendasid peatähelepanu just linnade ettevõtete

küsimusele. On ilmne et ühised põhjused tekitavad ka ühiseid järeldusi; põhjused, mis tingivad huvi teravnemist selle probleemi vastu Lääne-Euroopas — linnade kasv, kommunaalmajanduse ülesannete keerulisemaks muutumine, tehnika edu, industrialiseerimise tõus j.n.e. — sunnivad ka Läti, Leedu ja Eesti omavalitsustegelasi mõtlema paljuist küsimustest, millised esilduvad omavalitsuste tegevuse majanduslikul alal. Ainult selle vahega et nende kolme maa linnade kasv ei olene niipalju industrialiseerimise edust kui maareformidest.

Sevilla ja Antverpeni konverentsid tõestasid et linnade ettevõtete probleemi käsitus ja mitme siia kuuluva eriküsimuse lahendamine olenevad suures määras kohalikest oludest, nii üldpoliitilistest kui majanduslikest. Seepärast, eeldades et Lätis, Leedus ja Eestis need olud ei erine oluliselt, võime asuda ainele palju lähemale ja püüda koguni leida neile kolmele maale ühiseid aluseid sel kommunaalpoliitilisel alal.

Viimase 15. aasta kestes Läti, Leedu ja Eesti omavalitsuste elus on olnud väga suuri muutusi. Linnade administratiivpiirid on laienenud, linnaelanikkude arv kasvanud kiiresti, riikliku iseseisvuse saavutamine on põhjalikult muutnud nende majandusliku olemasolu aluseid, progresseriv sotsiaalne elu aga mitte ainult ei esita linnaomavalitsustele uusi probleeme, vaid on muutnud nende senisedki ülesanded palju keerulisemaiks. Valimisõigusliste arvu suurenemine ja laiemate rahvahulkade osavõtt linnade elu juhtimisest on mõjustanud ka sotsiaalpoliitiliste elementide kõvenemist üldises kommunaalpoliitikas.

Linna majandus kujundab teatavas määras orgaanilise terviku. Ettevõtete alal konstrueeruvad ja ristuvad paljud üksikud küsimused kommunaalmajanduse teistelt aladelt. Seepärast, reformeerides üht või teist selle majanduse ala ja seades uusi ülesandeid, nende alade orgaanilise seose tõttu riivatakse kohe ka kommunaalpoliitilisi küsimusi ettevõtete aladelt.

Raamatus „Handwörterbuch der Kommunalwissenschaften“ prof. Fuchs määrab linnaettevõtte mõiste järgmiselt: „Linna ettevõtteiks on sellased kogukondlikud asutised, milliste ülesandeks on teenida kogukonda ennast ja tema elanik-

konda ning teisi kogukondi või toota ja jaotada neile hüvesid.“ Selle õnnestunud määrangu ja ülalmainitud orgaanilise seose põhjal on selge, et linna ettevõtete probleem on vägagi keeruline ja riivab mitmeid teisi kommunaalmajanduse alasid. Siin sageli ristuvad väga kummalselt era kui avalikud, ainelised ja aatelised huvid, tehnilised ja kultuuri küsimused. Kuigi oleks väga soovitatav käsitada probleemi täies ulatuses ja vaadelda seda kõigekülgsest, — me siiski oleme sunnitud piirama oma ülesannet, piirdudes vaid küsimuse käsitlemisega kommunaalpolitika seisukohalt. Raamatute „Lord Avebury. On Municipal and National Trading 1906“, „Y. Guot. La Gestion par l'Etat et les Municipalistes“ ja „L. V. Mises. Die Gemeindegewirtschaft“ autorid põhimõtteliselt eitavad üldse avaliku võimu orgaanilise esinemist ettevõtjatena. Jättes kõrvale neis raamatuis puudutatud küsimusi ja põhimõttelisi vaidlusi, võtame avalikkude ettevõtete vajalikkuse tõendusena ja nende olemasolu õigustusena fakti et sellaseid ettevõtteid on avalikul võimul, eriti aga linnaomavalitsustel, ja nende levimise ning arengu kõigis kultuur-maades. — Ja sellega piirdume.

Maa majandusliku ja kultuurilise elu arenemiskäik ja linnaettevõtete levimine ja areng on tihedalt seotud. Selle tõestusi leiame nii üksikuis referaates kui ka prof. Fuchsi huvitavas kronoloogilises kommunaal-ettevõtete levimise skeemis. („Handwörterbuch der Kommunalwissenschaften“).

Prof. Fuchs osutab esijoones kommunaalsete veevõrkide tekkimisele: Inglismaal 19. sajandi esimesel poolel ja Saksamaal 1870. aastast.

Teisena nimetatakse tapamaju: eriti Prantsusmaal, siis Itaalias ja Belgias. Saksamaal need tekkisid 1868, Inglismaal aga alles 1880. a.

Kolmandaina — (Inglismaal teisena) mainitakse gaasivabrikuid: Inglismaal 1860—1870. a. ja Saksamaal 1880—1890. aastail.

Neljandaks — elektri jaamad.

Viiendaks — hoburaudteed ja tramm.

Kuuendaks — toitlus-ettevõtted.

Võrdluseks olgu toodud andmed Tallinna linna ettevõtete tekkimiseajast:

Veevõrk ehitati 1867. a. eraisiku poolt ja omandati linnale 1879. a.

2. Gaasivabrik — 1871. a. Oli kuni 1882. a. kontsessioonääri käes.

3. Hobu-raudtee ehitati ettevõtja poolt 1888. a. ja läks 1920. a. kohtuotsuse põhjal linna kätte.

4. Tapamaja — linn ehitas 1893. a.

5. Elektriijaam — 1913. a.

6. Toitluse ja varustuse ettevõteteid asutati maailmasõja aastail 1915—1919 ja need likvideeriti järgnevail aastail.

Võrdlusest näeme, et prof. Fuchsi skeemi ei saa võtta absoluutselt täpsena, — ei arene ju üksikute maade majanduslik elu täpselt mingi skeemi järgi ja kõrvalekaldumised on loomulikud. Nähtub siiski, et olulisemais osades need skeemid ühtuvad ja nimelt neis osades mis tihedamalt seotud sotsiaalse tervishoiu ja elementaarse hääkorra huvidega.

Järgnevast kokkuvõttest nähtub, et Läti, Leedu ja Eesti linnad on juba jõudnud arendada laialist tegevust oma ettevõtete alal.

OLEVATE ETTEVÖTETE LIIGID.

I. Vedu.

1. Trammid.

Lätis — kahes linnas: Riias ja Liepajas; esimeses seni veel kontsessioonääri käes.

Leedus — pole.

Eestis — kahes linnas: Tallinnas ja Kuressaares, mõlemis linna käes, Kuressaares liikvel ainult navigatsioonil ajal.

2. Autobuseliinid.

Lätis — ainult Riias linna omad, teistes linnades eraettevõttena.

Leedus — Kaunases on linna autobuse keskjaam, kahes teises linnas kontsessiooni alusel.

Eestis — Tallinnas ja Tartus eraettevõtjate käes.

3. Laevaühendus, ülevedo, sillad.

a) Laevaühendus — Riias linna ettevõtte töötab rööbiti eraettevõttega, kahes linnas — Griva ja Ventpils — kontsessioonääri käes.

Leedus — puuduvad.

Eestis — Tartus segaseltsi käes.

b) sillad ja ülevedu — Lätis võetakse mõnes linnas sillamaksu; ülevedu

parvedega ja paatidega, neis paigustus kus sellane olemas, on eraisikute käes.

Leedus — linnad ei ekspluateeri laevaliine, ülevedusid ja sildu.

Eestis — Pärnus võetakse sillamaksu, ülevedu pole.

d) sadamad — Lätis, Leedus ja Eestis on üldise korra kohaselt riigi valitsuse valdusel. Eestis ainult Tallinnal on oma kalasadam ja peasadam piirkonnas omad aidad ja laopaigad.

II. Ettevõtted varustuse alalt.

1. Veevärgid.

Lätis — viies, Leedus — ühes, Eestis — neljas linnas, kõik omavalitsuste käes.

2. Gaasivabrikud.

Lätis — Riias ja Liepajas, viimases kontsessioonääri käes.

Leedus — puuduvad.

Eestis — Tallinnas ja Tartus linna käes.

3. Elektriijaamad.

Lätis — 24. linnas 57. linnast. Neist kontsessioonääride käes 5, rendile antud 1, teised linnade käes.

Leedus — 15. linnas ja alevis. Neist 1 rendil, 11 kontsessioonääride käes, muud omavalitsuste omad.

Eestis — 14. linnas, neist ühes kontsessioonääri käes.

4. Elektri juhestik.

Lätis — 14. linnal, kes saavad voolu era- või riigi ettevõttele.

Leedus — pole.

Eestis — 4. linnal, neist 2 linna saavad voolu suurtelt vabriku-jaamadelt ja 2 turbatööstuselt.

5. Installatsioon.

Lätis — 4. linnal, Leedus ja Eestis pole.

6. Gaasi ja elektri tarvitamise aparaatide ja abinõude müük.

Lätis — 3. ja Eestis — ühel linnal.

III. Tarbimise alal.

1. Tapamajad.

Lätis — 44. linnas. Linnade käes — 27, eraisikuil rendil — 16, kontsessioonääril — 1.

- Leedus — 12. linnas omavalitsuse käes ja ühes kontsessioonääril.
Eestis — 11. linnas, kõik omavalitsuste käes. Linna tapamajade kõrval võivad kohalikule turule liha saata ka era-ettevõttelised eksport-tapamajad.
2. Turud.
Lätis — kinnised turuhooned 2. linnal.
Leedus — pole.
Eestis — 2. linnal.
3. Kioskid.
Lätis — 30. linnas. Kõik rendile antud, peale ühe linna kus kontsessioonääri käes.
Leedu kohta pole andmeid.
Eestis — enamikes linnus antud rendile. Täpsed andmed puuduvad.
4. Toiduainete poed.
Lätis — kahel linnal; Leedus ja Eestis pole.
5. Viinapoed.
Eestis — 17. linnal; Lätis ja Leedus pole.
6. Põllutöö, karjanduse ja piimanduse alal.
Piimanduse alal: Lätis — mõnes linnas, Leedus — ühes (kasutatakse hoolekande huvides). Eestis — 2. linnal, kasutatavd linna ettevõtete, haiglate, varjupaikade jne. varustamiseks.
7. Aianduse alal.
Lätis — viiel, Leedus — ühel, Eestis — kolmel linnal.
- IV. Mustuse kõrvaldamine.*
Lätis — viies linnas, neist ühes antud rendile.
Leedus — ühel linnal.
Eestis — neljal linnal, neist ühel ka oma pudretivabrik.
- V. Kanalisatsioon.*
Lätis — viies, Leedus — ühes, Eestis — viies linnas.
- VI. Tervishoid, sport, tervistus.*
1. Avalikud saunad.
Lätis — viies, Leedus — ühes, Eestis — kahes linnas.
2. Vee- ja mudaravilad.
Lätis — kahes, Eestis — kolmes linnas.
Leedus — pole.
3. Supelasutised.
Lätis — kahes, Eestis — kuues linnas. Leedust puuduvad andmed.
4. Tervistus (kuurordid).
Lätis — 12., Eestis — viies linnas. Leedust pole teateid.
5. Apteegid.
Lätis — 12. linnal, neist ühes rendile antud.
Leedus — kolmel linnal.
Eestis — seitsmel linnal, neist ühel ühine maavalitsusega.
6. Kalmistud.
Lätis — 3. linnal. Leedus ja Eestis pole.
7. Pesumajad.
Eestis — kahel linnal. Lätist ja Leedust pole andmeid.
- VII. Ehituseala.*
1. Hoonete ehitus.
Lätis — ühes, Eestis — kahes linnas, Leedus pole.
2. Telliskivivabrikud.
Lätis — 4. linnas, neist kahes rendile antud.
Eestis — 1. linnas.
Leedus — pole.
3. Kivimurrud.
Lätis ja Eestis kummagis kahes linnas. Leedus pole.
4. Kruusa- ja saviaugud.
Lätis — kahes, Leedus — ühes, Eestis — 8. linnas.
5. Saeveskid.
Lätis — kahes, Eestis — ühes linnas, Leedus pole.
6. Ehituse-materjaali laod.
Lätis ja Leedus — pole, Eestis — 6. linnas.
7. Lubjaahjud.
Lätis ja Leedus pole; Eestis — 1. linnas.
- VIII. Majanduslikud ettevõtted.*
1. Laenu-hoiukassad.
Lätis — 9. linnal, Leedus ja Eestis pole.

2. L i n n a p a n g a d.
Lätis — kolmel, Eestis — kahel linnal.
Leedus — pole.
3. P a n d i m a j a d.
Lätis — kolmel, Leedus — ühel, Eestis
— kahel linnal.

IX. Kultuur-hariduslikud asutised.

1. T e a t r i d. (ainult hooned).
Lätis — kahel linnal. Leedus ja Ees-
tis pole.
2. K i n o d.
Lätis — ühel linnal, Leedus ja Eestis
pole.
3. M u u s e u m i d.
Lätis — kahel linnal, Leedus ja Eestis
pole.

X. Mitmesugused.

1. T r ü k i k o j a d.
Lätis ja Eestis — kummagis ühel lin-
nal, Leedus pole.
2. R e k l a a m.
Lätis — viiel, Leedus — kolmel, Eestis
— ühel linnal.
3. M a a d e, m e t s a d e, v e t e j a h o o-
n e t e k a s u t a m i n e.
a) Maade, metsade ja vete ekspluatee-
rimine.
Lätis — 50. linnas (rendialusel).
Eestis — 11. linnas, osalt rendialu-
sel, osalt linna ettevõttel.
Leedust puuduvad andmed.
b) Majade ekspluateerimine.
Lätis — 38. ja Eestis — 13. linnas.
Leedust pole andmeid.
4. M i t m e s u g u s e d e t t e v õ t t e d.
Lätis — 7. linnal on tööstuslikke ette-
võtteid, neist üks tsement-torude val-
mistamiseks.
Leedus — ühel lukusepa-mehaanika
töökoda.
Eestis — ühel betooni-tööstus.
Turbatööstusi on Leedus — ühel, Ees-
tis — 4. linnal, Lätis — pole.

I. MUNITSIPALISEERIMISE PIIRID.

Toodud ülevaatest nähtub, et üksikute maade linnad pole suutnud arendada oma tegevust ettevõtete alal ühesuguses mää-

ras. See ongi arusaadav kui eritleda neid formaalseid tingimusi — õiguslikke aluseid — milliste piires linnade majandus on arenenud.

Lätis ja Eestis oli maksvusel 1892. aasta linnaseadus 1917. a. täiendustega, milline üldjoontes aina soodustab linnade teotsemist sel alal. Eestis see seadus maksab praegugi. Teisiti oli Leedus: tema praegusel territooriumil ainult Kaunase linnas linnaseadus oli maksvusel. Et aga Kaunas oli ühtlasi esimese järgu kindluseks, siis linna majandusliku elu arene- mine üldse ja omavalitsuse tegevus eriti olid strateegilistel kaalutlustel tunduvalt piiratud. Teised linnad aga olid väikesed ja neil — siiski mitte kõigil — olid ainult lihtsustatud linnaomavalitsuse õigused. See seletabki Leedu linnade mahajäämise. Leedu eeskuju näitab et linna majandus-liku elu pidevast arenemisest esilduvate ülesannete ja probleemide edukas ja ots- tarbekas lahendamine on mõeldav ainult linna tegevuse vabaduse tingimusel, oma- valitsuse autonoomia kujul.

Autonoomiat tuntakse kahel kujul: te- gevuse vabadus seadustes fikseeritud üles- annete ja kohustuste piires (inglise tüüp) ja vabadus laiendada oma teotsemist kõi- gile aladele, millised on seotud kohalik- kude hädade ja hüvede eest hoolitsemisega (saksa tüüp).

Lääne-Euroopa linnade rikkalikud kogemused tõestavad, et linnade edukaim tegevus majanduslikel aladel on kõige paremini saavutatav just saksa-tüübilise autonoomia puhul, milline võimaldab erk- salt reageerida elunõuetele, samuti kui anda oma ettevõtetele kohalikele tingimus- tele vastavaimat juhtimise kuju. Läti ja Eesti linnad olid ses suhtes soodsais tin- gimusis ka enne riiklist iseseisvust. Leedu linnad aga saavutasid üldjoontes samase autonoomia alles riiklise iseseisvusega.

Eriti praeguse elutempo juures majan- duslik teotsemine peab olema elastne, ko- haldatav muutuvale tingimustele, seepä- rast loomulikuks ja loogiliseks osutub nõue et omavalitsuste tööd majanduslikel aladel reguleerigu kohalikkude hüvede kaalutlused, milliseid kohalik omavalitsus tunneb kõige paremini. Seepärast peab kõrvaldama kõik kitsendused mis võiksid takistada sellast tegevust.

Kuid teotsemise vabadus majandusli- kul alal ei tähenda koguni omavalitsuste täielikku iseseisvust — riiki riigis. Riik-

line järelevalve on tarvilik korrigeeriva ja koordineeriva alusena, kuid see järelevalve peab olema korraldatud nii, et see ei pidurdaks omavalitsuste tegevust ja teostuks üldiselt ainult seaduslikkuse, mitte aga otstarbekohasuse seisukohalt. Järelevalve otstarbekohasuse seisukohalt on mõeldav erandina ainult rahanduslikkude ettevõtete loomisel, kui vahetumalt puudutatakse üldriiklikke huvisid. Eestis praegu maksab sellane järelevalve ja see on osutunud otstarbekohaseks.

Läti ja Eesti referaatides tuuakse näiteid kus linnad arendasid oma ettevõtete kasutamise üle administratiivpiiri. Nii Liepaja Lätis ja Tartu Eestis varustavad mõnda teist linna elektriga. See polegi uudis ja on täielikus kooskõlas tingimusega, et ekspluateerimise aluseks olgu kohalikkude huvide kõrval ka majanduslikud tegurid. Viimaste mõjukond sageli on aga laialisem omavalitsuse territooriumist, mispärast administratiivne piir ei tohiks takistada omavalitsuse majandusliku tegevuse laiendamist väljaspoole seda piiri.

Loetelust nähtub ka et linnad ekspluateerivad ettevõtteid väga mitmesugustelt aladelt. Peamised ja tähtsaimad majandusliku teotsemise alad, millised tõelikult omavad monopoolse iseloomu ja puudutavad linna elanikkonna laiemate hulkade igapäevaseid vajadusi, on Eestis ja Lätis enamasti kõik kogukonnastatud. Nende kõrval näeme aga ka ettevõtteid, võistlevaid erakapitaliga. Vormiliselt linnade tegevus pole piiratud ettevõtete iseloomuga ja seepärast tekib küsimus kas on üldse võimalik määrata munitsipaliseerimise piire enam-vähem täpselt. See küsimus pole mitte vaid teoreetiline, vaid praktiliseltki suur tähtsusega.

Seda küsimust käsitlevais teoreetilises töödes mõned majandusteadlased väidavad, et linnad peavad piirduma omas teotsemises majanduslikel aladel ainult monopoolse loomuga ettevõtete ekspluateerimisega ja peaksid hoiduma võistlusest erakapitaliga. Linna hääolu rajaneb peamiselt tööstuse ja kaubanduse õitsengule ja linna omavalitsus peaks kõigiti püüdma edustada seda.

Katsena määrata munitsipaliseerimise piire võiks märkida tuntud Saksa majandusteadlase prof. Liefmanni arutlusi. Tema teoses „Ettevõtete kuju“ leiame et kogukondlikud ettevõtted pole kohased

neil aladel kus suur osa etendab konjunktuuri kõikumust, muutlikud turu tingimused, kus tehniline areng võib muuta tootmise viise. Need pole kohased kõigil juhtumel kui tootmiskulud ja hind alluvad suurtele kõikumistele. Mõni majandusliku teotsemise ala sobib sedavähem kogukondliseks ettevõtteks, mida vähem selle ekspluateerimine rajaneb kindlatele valituse või ülemvõimu poolt antud eeskirjadele ja määrustele, see on kindlale skeemile.“

Rohket huvi pakub samuti „Deutscher Städtetag“ esimehe ja rahvusvahelise Sevilla kongressi peareferendi dr. O. Mullert'i arvamus kogukondlike majanduslike ettevõtete küsimuses. Ajakirjas „Annalen der Gemeinwirtschaft“ 1930 nr. 1. avaldatud artiklis „Die Wirtschaftliche Betätigung der deutschen Gemeinden“ dr. Mullert lausub „Ateeliste ja majanduslike olude erinevus kõigis riikides on nii suur, et üksiku riigi kogukondade majandusliku teotsemise hinnang on võimalik ainult lähtudes kohalikest oludest.“ „Skemaatiline kogukondliku teotsemise alade eraldamine eraettevõtetest on võimatu, nende piire võib leida ainult katseliselt. Seejuures peab pidama silmas aja ja paiga nõudeid, samuti kui seda et kogukondliku majandusliku teotsemise eesmärgiks ja mõtteks on üldiste huvide teenimine ja elanikkonna varustamise kindlustamine ühtlaselt ja ühistel alustel.“

Seda ülitähtsat ja huvitavat küsimust on käsitanud ka „Deutscher Städtetag“, rajades põhimõttelisi teesiseid et üldise rahvamajanduse piirides avalik ja eraõiguslik majandus on üheõiguslikud. Need mõlemad majanduse viisid peavad kasulikkuse mõttes vastastikku täiendama teineteist. Linnad peaksid seepärast võtma endale ainult sellaseid ülesandeid, millised ühiskondlikul ekspluateerimisel võimaldavad saavutada suuremat üldmajanduslikku tulu kui eraviisilisel kasutamisel. Praktist monopoli ei tohi kasutada selleks et võistelda maksudemaksjaga ja luua teistel töödusealadel monopoli. Käsitöölisele peab jääma alles oma tööala. Linn peab avaldama oma algatust ainult siis kui erainitsiatiiv on puudulik või juhul kui sisseostu puhul linn osutub seisukorras, kus tal on võimalik osta materjale odavamalt. See materjal tuleb aga esimesel võimalusel anda tööstureile.

Maailmasõja-aastail teatavasti mitte

ainult Lääne-Euroopa linnaomavalitsused vaid ka teiste maade omad häda sunnil arendasid intensiivset tegevust ettevõtete alal — pidasid ülal tarbeainete kauplusi, omasid eriorganisatsioone elanikkude varustamiseks esimesejärgu tarbeainetega, ekspuaterisid piimaärisid, leivavabrikuid j. m. Nad tungisid sellastele majandusaladele, millised alluvad konjunktuursetele kõikumistele ja on harilikult erakapitali tegevusealaks. Enam-vähem loomuliku olukorra saabumisega omavalitsustel tuli tunduvalt kitsendada oma tegevust neil aladel ja likvideerida sellaseid ettevõtteid, sest enamasti linnad osutusid võimetuiks võistleva eraettevõttega, mispärast linnaettevõtted töid kahju. Vaid vähestes linnades sellased ettevõtted säilusid ja sedagi ainult kus selleks olid soodsad kohalikud tingimused.

Kõrvutades linnade kogemusi prof. Liefmanni, dr. O. Mullerti ja „Deutscher Städtetagi“ teesistega, — millised üldiselt vastastikkü täiendavad üksteist, — nähtub, et need on maksavad ka kongressist osavõtjate maade linnadele, andes mõningaid juhatusi linnaomavalitsuste majandusliku teostamise alade piiritlemiseks. Päris kindlasti võib tõendada, et üldise reeglina linnade tegevus peab olema suunitud esijoones monopoolse loomuga ettevõtete munitsipaliseerimisele. Selle ala laiendamine on mõeldav kui seda nõuavad kohalikud olud ja kui see on rahvamajanduslikult kasulik.

II. KONTSESSIOONID.

Suuremad erinevused Eesti ja Läti vahel ühelt poolt ja Leeduga teiselt avalduvad suhtumises kontsessioonidesse. Nagu nähtub referaatides esitatud andmeist ettevõtete ekspuaterimine kontsessiooniliselt üldiselt ei leia linnaomavalitustuste poolehoidu. Läti linnades on üldse 8 kontsessiooni, neist: 1 — gaasivabriku, 5 — elektrijaamade, 1 — tapamaja ja 1 — kioskide. Eestis neid on 1 — elektrijaama ja 1 — autobussi-liini. Leedu linnades ja alevites aga on kontsessiooni-aluseid: 11 — elektrijaama, 2 — autobussi-jaama, 2 — veski, 1 — tapamaja.

Kontsessioonide laialisem kasutamine Leedus on seletatav peamiselt linnade puudulikust jõukusest ja pikaajalise krediidi puudumisest omavalitsustel. Need, Leedu aruandes toodud põhjused pole koguni spetsifiliselt leedulised, vaid neil on roh-

kem üldine iseloom. Need on eriti olulised rahanduslikult nõrkadele linnadele, kellele laenutegemise tee oma rahandusliku aluse rajamiseks ettevõtete alal on raske.

Elu areneb ja esitab uusi ülesandeid. Kui võib valida munitsipaalse ja kontsessionaalse süsteemi vahel, siis muidugi linnad peatuvad esimesel. Valik on aga mõeldav ainult pikaajalise krediidi organisatsiooni olemasolu puhul. Puudub see, siis pole ka valikut. Ja kui pole väljavaateid olukorra parandamiseks, siis kontsessioonäärid on ikkagi paremad kui mitte-midagi. Omavalitsused ei tohi keelduda kultuurilise progressi edustamisest, kuigi seda peaks ostma sellase kalli hinnaga nagu on kontsessiooni andmine. Kontsessioon on endast kõige puudulikum laenamise viis, kusjuures võlasumma fikseeritakse vaid ligikaudselt ja kontsessioonäärile endale jäetakse õigus hoolitseda selle võla kustutamise eest elanikkude hulkade kaudse maksustamise teel. Kogemusi sellelt alalt on kõigil kolmel riigil ja nagu nähtub aruannetest, need kogemused tunnustatakse mitterahuldavaiks. Mitmed ettevõtted munitsipaliseeriti väljaostu teel et aga vabaneda kontsessioonäärdest. Ja see ongi arusaadav, sest kontsessioonääri peamiseks huviks on võimalikult suure kasu saavutamine ettevõttest. Tal on alalisi kokkupõrkeid linna kui ka elanikkude hulkade olulisemate huvidega ning konfliktid omavalitsusega on vältimatud.

Ei saa aga eitada ka kontsessioonilise süsteemi kasulikkust. Kaudselt kontsessiooni süsteemil on suur tähtsus munitsipaliseerimise idee populariseerimiseks. Dr. Marcus Gitermani kapitaalses teoses „Konzessionirter oder kommunaler Betrieb von monopolistischen Unternehmen gegen öffentlichen Charakters“ leidub väga huvitav järeldus, millisele autor jõudis Saksamaa ja Schweitsi linnade praktikast uurides. Ta ütleb: „Uurides munitsipaliseerimise motiive, osutuvad a priori mõeldavaiks järgmised tegurid, millised võivad tingida ja mõjutada üleminekut ettevõtete uutele kujudele: ajaloolised traditsioonid, linnade kasv, omavalitsuse autonoomia, omavalitsuste teooria ja välismaade eeskujud, poliitilised motiivid (mitmesuguste parteide kommunaal-kavad) omavalitsustegelaste isiklik initsiatiiv, tehnilised murrangud (suurte ettevõtete tekkimine vesivarustuse, valgustuse, liiklemise alal), sotsiaal-majanduslikud motiiv-

vid (õnnetud kogemused kontsessiooni-ettevõtetega tehnilisel, majanduslikul, sotsiaalsel ja finants suhetes)“. Uurides kõiki neid motiive üksikasjalikult dr. M. Giterman tuleb järgmiselt vormuleeritud otsusele: „kes on tähepanelikult uurinud kontsessioonilist majandust mitmes linnas, peab tunnistama Zürichi kogemused tüübilisteks, peab üldistama need ja ütleva: crimine ab uno disce omnes“ (ühe järgi otsusta kõigi üle). Peab tegema järelduse: kontsessionaalse süsteemi tulemused olid kõikjal võrdsed, hoolimata poliitilisest kontstruktsioonist — nii autokraatseis kui konstitutsioonilis-monarkilisis ja demokraatlik-vabariiklikes riikides. Gaasi- ja trammiettevõtted pea kõikjal arenesid järgmisel tüübilisel kujul: ettevõtte kontsessiooni andmine mõnele ühingule (manneril peamiselt välismaisele), lähenemata monopoli kasutamise kontsessioonääri poolt, tarvitajate kaebused, võitlus kommuuna ja ettevõtja vahel, esimese jõuetus ja pärast viljatud võitlust — sageli madalaväärtusliku ettevõtte munitsipaliseerimine kõrge hinnaga. Sel moel ka välismaal linnaomavalitsustele dikteeriti munitsipaliseerimist praktikaga ja eraettevõtete puudulikkusega“. „Zürichi linna ning gaasi- ja trammiihingu vahelkordade analüüs viib järeldusele et Zürichis märgitud konfliktid avalikkude ja eraettevõtja huvide vahel peituvad mitte kohalikes ja individuaalseis erinevustes, vaid asjade enda loomus ja et kontsessiooniliste suhete areng moodustub mitte juhuste kuhjumisest vaid on immanentse seaduse avaldus.“

Suhtumist kontsessiooni küsimusse ei määra täielikult ainult toodud materiaalsed kaalutlused, vaid otsustav tähendus on ka põhimõttelikul munitsipaliseerimise küsimuse käsitlemisel. Ses suunas Lääne-Euroopas võib märgata kolme voolu. Kõige äärmisem, mis leidnud väljenduse Prantsusmaal, — on pea täielik munitsipaliseerimise eitamine. Sellase suhtumise põhimõtteline alus peitub laialt levinud arvamisest et omavalitsusel ei jätku tarvilikku vabadust mitmesuguste ettevõtete juhtimises, kus vajatakse täielikku kaubanduslikku liikuvust ja painduvust. Vastavalt sellele ka seadusandluses, eriti aga omavalitsuste põhiseadustes, ei leidu üldse võimalusi tööstuslike ja kaubanduslike ettevõtete ekspluateerimiseks omavalitsuste enda poolt. Kuid, elunõuete

sunnil, viimastel aastatel siiski on laiendatud omavalitsuste õigusi eriseadustega ja neile omistatud monopoolne õigus mõningate ettevõtete ekspluateerimiseks, nagu siidi kuivatamise büroo, matmisekontorid ja tapamajad. Pealeselle mõned seadused lubavad omavalitsustele ekspluateerida mineraal-vett, tramme ja teenijate palkamise vahetalituse kontoreid. Lõpuks maailmasõja ajal üleelatu mõjul, omavalitsused on niiõelda teadaandekorras tunginud mitmele majandusliku ja kaubandusliku elu alale. Teisest küljest aga omavalitsuste pideva koormamise tõttu uute kohustustega, on teravnenud nende tuluallikate suurendamise küsimus. See aga osutus võimalikuks ainult munitsipaliseerimise piire laiendades, omavalitsuste astumisega majandusliku iseloomuga ettevõtete ekspluateerimise teele. Lõpuks anti 3. aug. 1926. a. seadusga omavalitsustele õigus ekspluateerida majandusliku ja ärilise iseloomuga ettevõtteid üldsuse huvides, kuid vastava riiklik-administratiivse võimu kontrolli all. Teine vool avaldub Inglismaal, munitsipaliseerimise kodumaal. Siin võib näha omavalitsuse ettevõtete suurt arenemist, kusjuures seda juhivad mitte niipalju fiskaalsed huvid kui palju suuremas määras sotsiaal-poliitilised ülesanded. Kasude kiskimise küsimus on nihutatud tahaplaanile. Omavalitsustel pole õigust täita muid funktsioone kui ainult neile hariliku õigusega või eriseadusega antuid.

Oma majandusliku tegevuse laiendamiseks omavalitsused on harilikult kohustatud nõutama kõrgema võimu luba, kui nad pole vabastatud sellest seadusega. Avaliku arvamise mõju on ülisuur. Kui mõni majandusliku tegevuse ala tunnistatakse kaubandusliku või tööstusliku ilmeliseks, siis omavalitsusel pole vähematki lootust saavutada vastava võimu luba sellase ettevõtte ekspluateerimiseks. Ja vastupidi, niipea kui avalik arvamine muudab oma vaadet, omavalitsuse tegevusala laiendamiseks ei tehta administratiivvõimude poolt mingeid takistusi. Lühidalt, omavalitsustel on vabadust ainult selles määras, nagu seda võimaldatakse neile avalikkude huvide kaalutlusel. Sotsialistlike aadete levimisega pärast sõda, omavalitsuste õiguslike küsimuste käsitus võttis neile soodsama pöörde, mille järelduseks oli omakorda munitsipaliseerimise edasine arenemine.

Kolmas vool avaldub Saksamaal, kus linnaomavalitsused, juhitud kohalikkude huvide kaalutlusel, võivad ise määrata oma majandusliku teotsemise piire. Seetõttu linnaomavalitsuste tegevus ettevõtete alal on siin väga arenenud. 1919. a. töötati välja isegi eraettevõtete munitsipaliseerimise ja omavalitsustele monopoolsete õiguste omistamise eriseaduse kava. Valitsuse loal omavalitsused võisid munitsipaliseerida iga eraettevõtet. Kuid erakapitali ägeda vastuseismise ja omavalitsuste arvustuse tõttu see seaduseelnõu ei saanud käiku.

Pöördudes nüüd konverentsist osavõtjate maade poole, nähtub et Eestis munitsipaliseerimise ideed ei leia põhimõttelikku vastuseismist. Laialismad munitsipaliseerimise kavad koostati näiteks Tallinnas juba enne maailmasõda, kui linna valitsemine oli veel tsensuslike elementide käes. Linnavolikogude koosseisu demokratiseerides munitsipaliseerimise küsimused pea alati otsustatakse jaatavalt, väljaarvatud üksikud juhud, kus eelistatakse kontsessioonüsteemi. Valimiseelsetest programmidest, üleskutsetest ja muust materjalist nähtub, et ükski võistlev partei ei ole munitsipaliseerimise põhimõttelik vastane ja et kõik suhtuvad sellesse ideesse häatahtlikult.

Referaadi andmeil Läti linnavolikogudes võib märgata munitsipaliseerimist pooldajate vähest ülekaalu. Olukord, et volikogude otsused laenutegemise asjus peavad olema tehtud $\frac{2}{3}$ häältega, tasandab pinda munitsipaliseerimise kavade teostamisele.

Leedu kohta kahjuks puuduvad andmed. Kuid tahaks arvata et kontsessioonides ei jäänud mõjuta jahe suhtumine munitsipaliseerimise ideedesse parteide poolt, kelle käes juhtiv osa kommunaalmajanduses. Seepärast kontsessioonide võrdlemisi laialdast levingut ei saa täielikult ja ainuüksi seletada omavalitsuste puuduliku jõukusega ja pikaajalise krediidi puudumisega.

Hoolimata kontsessiooni-süsteemi suu- rest ohtlikkusest avalikele huvidele, siiski ei saa kategooriliselt eitada seda ega soovitada hoiduda igal juhul kontsessioonist. Kontsessioon siiski on parem, kui mitte- midagi; parem edustada progressi kontsessioonide abil, kui munitsipaliseerides igal juhul pidurdada kultuuriliste olude parandamist. Kontsessioonide andmine

igal juhul nõuab äärmist ettevaatust ja linna majanduse arenemise käigu tähelepanelikku uurimist, ja lepingutes alati peab nähtama ette ennetähtajalise välja- ostu võimalused.

Pole liigne märkida veel, et alates 1919. aastast „Deutscher Städtetag“ on korduvalt soovitanud linnadele hoiduda kontsessioonide andmisest.

III. Ettevõtete valitsemise moodus.

Omavalitsuste ettevõtteid võiks enam- vähem põhjustatult süüdistada bürokra- tismis, pikaldases asjaajamises, vastutu- setunde puuduses ning erakonnapoliitika mõjutuses. Küsimustel, kuidas võiks kõr- valdada nimetatud puudusi ettevõtete va- litsemise konstruktsioonist, kuidas ühen- dada nende valitsemises painduvaid era- õiguslik-majanduslike elemente kommu- naalse põhjalikkusega, nende ülesannete komments-kasulikkust ja huvisid, mis kuuluvad linnaomavalitsuse kohustuste hulka, — neil küsimustel on ammu juba suurem tähtsus kommunaalpolitilistes ringkondis, sealjuures mitte ainult Lää- ne-Euroopa linnades, vaid ka maades mis võtavad osa käesolevast konverentsist.

Lätis, Leedus ja Eestis enam tarvita- tavama valitsemise moodusena osutub ettevõtete vahetu alluvus linnavalitsus- tele, kusjuures suuremates linnades nõu- andva organi ülesandeid täidetakse täide- saatvate komisjonide poolt, keskmistes aga ja väiksemates linnades ettevõtted tegutsevad otsekohele linnavalitsuse jä- relevalvel. Komisjonide volituste piirid kinnitatakse üksikasjalikult vastavates määrustes.

Finantsiseloomuga ettevõtetel on valit- semise suhtes teistmoodi konstruktsioon, mis on tarvitusele võetud mitte niivõrd korraldava organi tahte kohaselt, kui otsekohele seaduse nõudel; vastasel kor- ral, s. o. asutiste valitsemise autonoomia puudumisel krediitasutise majanduslik tegevus oleks väga raskendatud. Sest eriti krediitasutis peab omama painduvust ning kiirust, võimaldades seega tegevuse kohanemist muutuva konjunktuuri tingi- mustega. Sääraste ettevõtete hulka kuu- luvad kommunaal-pangad, hoiu- ja laenu- kassad ja pandimajad. Oma eesmärgi ko- haselt viimased on enam sotsiaal-poliitili- sed ettevõtted, kuna nende peaulesandeks osutub krediidi võimaldamine rahva mit- mesugustele kihtidele.

Ettevõtete valitsemisel on neli põhimoodust: a) otsekohene valitsemine, b) autonoomne valitsemine eripõhikirjade (statuutide) alusel, d) kommunaalsed ettevõtted aktsiaseltsidena ja e) segaühingud.

Nimetatud moodustest on tarvitusel Lätis, Leedus ja Eestis üksnes kaks esimest, kuna muud peaaegu puuduvad. Esialgu paistab nagu kindlustaks segaühingute kui ka aktsiaseltside moodus ettevõtete otstarbekohast valitsemist ja ekspuuteerimist kõige paremini, tegutsedes eeskätt kommertsainduvusega ja bürokratismi kõrvaldamisega, tingimusel, et kõik aktsiaseltside aktsiad oleksid omavalitsuse käes.

Küsimus segaühingute ülesannetest ja nende tähtsusest omavalitsuste majanduslikus elus oli arutusel 1930. a. Rahvusvahelisel linnadeliidu konverentsil Belgias. Kuna nimetatud konverentsi mitmekülgne materjalide kogu pakub erilist huvi, siis mainitud küsimuse valgustamiseks peatume alamal veidi nende materjalide arutamisel.

Ettevõtete käitusel on kaks äärmust — otsekohene juhtimine (regie) ja kontsessioonid. Kompromissina nende vahel osutuvad segaühingud ning seltsid, kus omavalitsuse ühistöö erakapitaliga põhjened tsiviilõiguse alusel, aidades oma kapitaliga kaasa ning võttes valitsemisest osa.

Kui vaadelda segaühingute tekkimist ja arengut seda tüüpi ettevõtete klassilisel maal, nimelt Saksamaal, siis näeme et nende asutiste loomiseks ja moodustamiseks olid eripõhjused, millistest võib märkida järgmisi: tekkis vajadus kompromistliku kokkuleppe järele olemasoleva kontsessioonääri ja omavalitsuse vahel, kes soovis kontsessiooni ennetähtajalist ülevõtmist; elektri-ettevõtete areng kutsus ellu nende tegevuse levitamise väljaspoole linna piire, mistõttu kerkis esile vajadus sõlmida kokkuleppeid omavalitsuste vahel; maailmasõja mõjul omavalitsused olid sunnitud asuma majandustegevusele neil aladel, kus erakapital tegutses enne täitsa iseseisvalt. Reglamenteeritud sõjaegne sunduslik majandusolukord mõjus omalt poolt eraettevõtetele, sundides viimaseid omakaitse eesmärgil otsima avalikõiguslist ühistööd omavalitsustega. Viimaks rahapuudus inflatsiooni ajajärgul kui ka erakonna-poliitilised mõjurid kohustasid omavalitsusi tõmmama erika-

pitale linna ettevõtetesse, andes seega viimaste tegevusele suuremat painduvust.

Nimetatud konverentsi peaettekandja poolt märgiti järgmised segaühingute eelised:

- 1) Kapitalide juurevoolu kergendamine.
- 2) Tööstus-kaubanduslike kogemuste kui ka erakapitali sidemete kasutamine.
- 3) Parandused finantseerimise alal.
- 4) Sõltumatus tülitavaist seaduslikest ja administratiivseist ettekirjutisist.
- 5) Teistest ettevõtetest osavõtmise võimalus.
- 6) Projekide salajane arutus.
- 7) Kohanemine konjunktuurile.
- 8) Teenijate ja juhatajate vastutustunde ja tööarmastuse tõstmine.
- 9) Tegevuse levitamise võimalus väljaspool administratiivpiire.

Nagu näha on siin terve rida suuri ja väga tähtsaid eeliseid ja sellepärast võis oodata et see ettevõtete tüüp leiab suurt poolehoidu. Kuid, nagu näha mainitud konverentsi materjalidest, asjaolud pole siiski mitte sellased. Suurimat praktikat segaühingute alal omavad Saksamaa ja Šveits. Kuid selle hinnang Saksamaa poolt on väga tagasihoidlik, viimasel aga isegi eitav. Segaühingutesse mahutatud erakapitalil on alati peasihiks võimalust mööda täielikult fiskaalselt ekspuuteerida teatud ettevõtet, omavalitsus aga ei või kunagi käsitleda ainult selle sihiga, kuna peab tähelepanu pöörama ka sotsiaalpoliitilistele kaalutlustele.

Pealegi on raske leida omavalitsuse huvidele niisugust moodust, mis võimaldaks kindlustada omavalitsusele täielikku objektiivsust. Nagu mainib dr. ing. Jürgen Brandt oma huvitavas teoses „Die wirtschaftliche Betätigung der öffentlichen Hand“ praktika tõi endaga selle tüüpi ettevõtete seotud lootustele teatud pettumuse. „Vahest ka takistati avaliku võimu esindajate poolt vaba otsustamist, või vastupidi, omavalitsuse huvid asetati tagaplaanile. Isegi 51% aktsiakapitali omandamine ei kindlusta veel omavalitsuse kui osaniku tahet aktsiaseltsis. Seda tahet võib veel rohkesti piirata täiendavate tingimuste näol põhikirjas ehk lepingutes. Tehnilise aparadi valdamisel on suurem tähtsus, kui aktsiatel. Suurim hädasoht segaühingutele saabub siis, kui tuleb lasta turule aktsiaid ja on olemas ainult üks eraosanik. Viimane püüab varustada end hankeõigusega kõigi ehituste, laienduste, uuenduste alal kui ka jooksvate tarviduste jaoks; nimetatud

eesõiguste tõttu kindlustatakse eraosnikule juba aegsasti peaosu tuludest. Teiselt poolt avaliku võimu osaniku kasusid vähendatakse veel sel teel, et oma tarbeks võetava toodangu omahind aetakse kunstlikult kõrgeks. Sellepärast vaibus esialgne vaimustus segaühingutest juba enne sõda, eriti kommunaal-tegelaste juures, kes hakkasid otsima teisi organiseerimise mooduseid.“

Segaühingulisi ettevõtteid leidub enamiste elektri ja gaasi ekspluateerimise alal, teisi on siiski vähem kui esimesi.

Viimastel aastatel kommunaal-praktikas on tarvitamisel aktsiaseltsi moodus kõikide aktsiate omavalitsuse kätte jätmisega. Niimoodi talitati ettevõtete valitsemise reorganiseerimisel Königsbergis, Lübekis ja teistes Saksa linnades. Kommunaalkirjandus tunnustab mainitud tüübile kõiki sega- ja eraühingute eeliseid, kui ka linnaomavalitsuste mõju suurenemist ettevõtete tegevuse koordineerimisel kommunaalpoliitika üldsuunaga. Kuid sellel moodusel on suuri olulise omadusega puudusi, nimelt esiteks see, et ettevõtete varad eraldatakse ühisest linna bilansist, mille tagajärjel linnade krediitvõimalus väheneb tunduvalt, kuna ettevõtete varadel on suurim kaal. Teiseks, iseseisvuse omamine toob endaga kaasa möödapääsemata püüet asetada finants-huvisid avalikkude huvide kahjuks esiplaanile.

Kui nüüd küsida, missugune moodus oleks sobivam linna majanduslikkude ettevõtete ekspluateerimiseks, siis sellele on väga raske vastata. Sevilla konverentsi üldrefraadis peareferent Dr. O. Mullert väidab, et „kui võtta arvesse üllatavaid tagajärgi mis saadud Itaalias ja mitte

ammu Saksamaal, Prantsusmaal ja Austrias, siis võib otsustada et see moodus — otsekohene valitsemise süsteem — vastab nii omavalitsuste majanduslikele kui ka poliitilistele nõuetele.“ Antverpeni konverentsi üldettekandes peareferent Dr. V. Delius, — Vesermündi ülebürgermeister ütleb: „Kommunaal-poliitiliste huvide parim kaitsmine saabub minu arvates teises, uues, majanduslikult parandatud, puhtavaliku valitsemise iseloomuga mooduses. Siin jääb kõikumatuks kogukonna otsustav võim ning omavalitsuse omanduseks ettevõtete varanduse alalhoid. Juhatuse (direktsioon ja linna komisjon) volituste laiendamine võimaldab kõigi eraõiguslikul alusel organiseeritud ettevõtete liigi eeliste saavutamist.“

Nagu näha ratsionaalsema süsteemi otsing tegi ringi ja saabus tagasi lähtepunkti. Loobumise vajadus kerkis esile eesmärgil säilitada kõikjal sotsiaalpoliitilisi huvisid ja koordineerida ettevõtete poliitikat omavalitsuste üldkommunaal-poliitiliste alustega. Teiselt poolt otsingu motiiviks osutusid peamiselt, nagu varem mainitud, bürokratism ja puudulik paindumus. Ent neid puudusi võib rahuloldavalt kõrvaldada sel teel, kui vahetu valitsemise asemel laiendatakse ettevõtete tehniliste käsutajate volitusi linnavolikogu poolt vastuvõetud põhikirjades või määrustes. Endast mõista see vabades oleks seda väiksem, mida rohkem teatud ettevõtte ekspluateerimine taotleb sotsiaal-majanduslikke sihte. Viimaseid võib täielikumalt kaitsta üksnes linna keskvallitsuse poolt, kellel on võimalus ühtlustada linna tegevust kõigil aladel ja küllalt kogemusi selgelt jälgida üldsihte puht-fiskaalsete võtete suunas.

Järgneb.

Linnade ja alevite rahvastik 1930. a.

Ajakirjas „Eesti Statistika“ ilmunud gaid andmeid linnade ja alevite rahvastikust.

1. Linnad.

	1. I. 1930.			1. I. 1931.			Keskmine arv aasta kohta.		
	K.	M.	N.	K.	M.	N.	K.	M.	N.
Tallinn . .	130262	56781	73481	131429	57461	73968	128317	56394	71923
Haapsalu .	4400	1836	2561	4235	1741	2494	4446	1834	2612
Kuresaare	4222	1870	2352	4290	1901	2389	4334	1902	2432
Narva . .	26975	11559	15416	25205	10813	14392	25794	11023	14771
Nõmme . .	12783	5655	7128	13308	5938	7370	13369	5890	7479
Paide . . .	3383	1510	1873	3403	1476	1927	3303	1459	1844

Paldiski	1136	556	580	1120	547	573	1122	545	577
Petseri	4121	2016	2105	4383	2100	2283	4233	2058	2175
Pärnu	21200	9686	11514	20885	9531	11354	21033	9588	11445
Põltsamaa	3044	1356	1688	3281	1489	1792	3111	1405	1706
Rakvere	12787	5356	7431	12589	5228	7361	12478	5239	7239
Tapa	3944	1898	2046	4184	2032	2152	3995	1937	2058
Tartu	67349	28551	38798	69933	29851	40082	67498	28792	38706
Tõrva	2374	992	1382	2371	1003	1368	2286	960	1326
Türi	3228	1481	1747	3270	1480	1790	3264	1497	1767
Valga	13479	6041	7438	12544	5589	6955	12664	5665	6999
Viljandi	12432	5733	6699	12773	5888	6885	12246	5674	6572
Võru	5829	2786	3043	5779	2794	2985	5750	2764	2986

Kokku 332948 145663 187285 334982 146862 188120 329243 144626 184617

Üldisest rahvaarvust 1. I. 1931. a. kuulus linnadesse 334.982 in. ehk 30,0%, alevi-
veisse — 2,5%, kuna puht maa-rahvastik
(ühes alevitega) moodustab üleriiklikust
rahvaarvust 67,5% ehk ümmarguselt %.

Suhteliselt võrreldes 1922. a. rahvaluge-
mise andmeiga, on linnade rahvastik
1923—30. a. jooksul siseliiklemise (välja-
arvatud adm. piiride laiendamisest tekki-
nud kasv) ja loodusliku juurekasvu järel-
dusel suurenenud järgmiselt:

Nõmme	%
(Tallinn-Nõmme koos)	145,4
Petseri	8,0
Tapa	114,1
Türi	66,2
Põltsamaa	59,0
Rakvere	51,1
Tartu	45,7
Viljandi	28,2
Tõrva	17,0
	17,0

Pärnu	7,6
Valga	6,9
Tallinn (ilma Nõmmeta)	2,2
Võru	0,8

Rahvastiku arv kahanes:

Narvas	7,5
Kuresaares	3,5
Haapsalus	3,5
Paides	2,4
Paldiskis	1,5

Toodud andmed selgitavad üksikute
linnade kasvu intensiivsust. Suuremaid
väljavaateid kasvuks omavad väikelinnade
Petseri, Tapa, Türi, Põltsamaa, järele
Rakvere ja Tartu. Nõmmel võib märgata
aga viimasel paaril aastal rahvastiku kas-
vus seisakut. Tallinna kasv ühes Nõm-
mega — 8% (keskmiselt 1% aastas) on
õieti aeglane, pea- ja sadamalinna kohta.
Erilist tähelepanu pälvis aga Narva rah-
vastiku järjekindel kahanemine.

2. Alevid.

	1. I. 1930.			1. I. 1931.		
	K.	M.	N.	K.	M.	N.
Antsla	1440	653	787	1526	697	829
Elva	1962	865	1097	2084	915	1169
Jõgeva	1190	530	660	1224	548	676
Jõhvi	1919	913	1006	1910	907	1003
Kallaste	1510	735	775	1504	735	769
Keila	944	428	516	901	405	496
Kilingi-Nõmme	1563	679	884	1504	665	839
Kunda	2750	1391	1359	2735	1356	1379
Kärdla	1468	586	882	1423	553	870
Mustla	860	391	469	937	420	517
Mustvee	3179	1462	1717	3155	1431	1724
Mõisaküla	2203	1046	1157	2306	1141	1165
N.-Jõesuu	1824	824	1000	1623	723	900
Otepää	1963	844	1119	1999	868	1131
Sindi	1743	767	976	1820	786	1034
S.-Jaani	1179	506	673	1170	517	653
Võõpsu	445	191	254	458	201	257
Kokku	28142	12811	15331	28279	12868	15411

1. I. 31. a. elas alevs kokku 28.279 inimest ehk 2,5% kogu rahvast.

Suurimaks aleviks osutub rahvastiku arvult Mustvee, 1. I. 31. a. — 3.155 elanikuga. Teisele kohale jääb Kunda — 2.735 ja kolmandale — Mõisaküla 2.306 elanikuga. Suvel on rahvastiku pilt alevs vähe teistsugune kui linnades. Kuna mõned alevid, eeskätt N.-Jõesuu ja Elva on ühtlasi meie tuntumaid suvitusekohti, siis rahvastiku arv neis on suvel tublisti kõrgem. See asjaolu tõstab alevite üldrahvastiku suvel ka tunduvalt kõrgemale, kui aasta vahetusel. Linnades näeme aga vastupidist — suvel on rahvastiku arv märgatavalt madalam.

Võrreldes 1922. a. rahvalugemise andmeiga (harilik. rhv. arvuga) on üksikute alevite rahvastik kasvanud 8 a. (1923—30) jooksul järgmiselt:

	%
Kilingi-Nõmme	90,9
Antsla	64,8
Elva	59,9
Jõgeva	42,8
Mustla	38,0
Kunda	22,5
S.-Jaani	21,9
Mõisaküla	17,2
Sindi	14,1
Jõhvi	12,6
Mustvee	12,2
Otepää	3,1

Rahvastik kahanes 5 alevs:

N.-Jõesuus	30,5
Keilas	16,9
Kärdlas	10,6
Kallastes	8,2
Võõpsus	4,8

Teedeehitusest Põhja-Ameerikas.

Ajakirja „Zeitschrift für Kommunalwirtschaft und Kommunalpolitik“ järele toome alamal lühida ülevaate teedeehituse korraldusest Põhja-Ameerikas.

Teedeehituse probleemid on Ameerikas teisemad kui Euroopas, eriti Saksamaal. Viimase 15. aasta jooksul jõuvankrite-liiklemine on kasvanud Ameerikas ses määras, et võib kõnelda massilisest produktioonist. Üleilmlisest jõuvankrite üldarvust 35 miljonit (veo- ja sõiduautod) kuulub Ameerikale 26 miljonit, s. o. iga viie elaniku kohta üks. Seepärast Ameerika on pidanud minema ka massilisele teede produtseerimisele, kuna seal varemast ajast on võrdlemisi vähe jõuvankritele kohaseid teid. Uute teede ehitamine on võinud areneda jõudsasti, kuna väga vähe leidub selleks takistusi piiride, seaduste ja kuuluvuse näol ja kuna rikal maal tarvilikkude vahendite muretsemine pole raske.

Saksamaal jõuvankreid on üldse 670.000, või 95. elaniku kohta üks. Liiklemine sünnib siin paljudel vanematel, s. o. kitsastel ja tihedalt ehitatud asulate vahelistel teedel paljude käänakutega.

Teedeehituse organisatsioonist U.S.A-st võib mainida, et igal 48. osariigist on oma sellekohane valitsus. Varemalt liit ise ei muretse teedeehitusest sugugi; 1906. aastal ta asutas Põllutöoministeriumi

juures, hiljem avalikkude teede bürooks (Bureau of Public Roads) muudetud asutise, milline alul oli ainult teadete-bürooks. Alles 1916. aastal see Washingtonis asuv Liidu teedeamet asus jõuvankrite liiklemise kasvu tõttu tegelikule teedetegemisele lähemale, andes pea-liiklemisteedele liidu toetust (Federal Aid). Alul seda anti vaid 5 milj. dollarit aastas. 1931., 1932. ja 1933. aastaiks seda on suurendatud kuni 125 milj. dollar. aastas. Liidu toetust antakse kuni 50% kuludest, kuid mitte üle 15.000 doll. miili kohta (umbes 30.000 kr. kilomeetrilt). Kogu 48. osariigi maaala on jagatud 11. ringkonda, igaüks ringkonnainseneri juhatusel, kelle ülevaatusse kuuluvad Liidu poolt toetatavad teed ja kes ajab asju üksikute osariikidega. Teede ehitamine ja nende pärsastine korrashoid aga teostub ainult üksiku osariigi poolt.

Liidu abil ehitatud teedest on eraldatud välja praegu 97000 miili, mis moodustab kaugeühenduste devõrgu (United States Highway System). Üle kogu riigi need teed on järjekorras nummerdatud. U.S.A. teedevõrgu kogupikkus on praegu 3.016.000 miili, millisest arvust ainult 314.000 miili, s. o. umbes 10% on küllaldaselt kindlustatud ja jõuvankrite liiklemisele kohased. Kõik teised teed on maa-, kruusa- või saviteed. Teed, mis pole riiklikud ja omavad kõrvalisema tähtsuse,

peetakse ülal maakonna (counties), ringkonna või linna (townships) ja muude kohalikkude valitsuste poolt. Teed jagunevad seega: osariikide-vahelisteks, riiklisteks, maakondlisteks ja kohalikeks.

Saksamaalgi laialt levinud vaade nagu oleks Ameerika teedekorraldus hästi välja arenenud, eriti kõrgeväärtuslike teede suhtes, — ei pea praegu päriselt paika. 500.000 klm-le häid teid Ameerikas Saksamaa võib panna vastu umbes 250.000 klm. samaväärtuslike. Seejuures tuleb aga pidada silmas et U.S.A. pindala on 9.698.000 r.klm. s. o. 20 korda suurem kui Saksamaa (470.000 r.klm.) ja et Saksamaal on 63 milj. elaniku U.S.A. 118 milj. vastu.

Teedetegemise tehnikat Ameerikas mõjustab liiklemise laad ja selle kasv: järsku kasvanud jõuvankrite liiklemine leidis eest puuduliku teedevõrgu.

Juba mainit põhjustel uute teede trasseeerimine on võrdlemisi lihtne. Hoidutakse järskudest käänakuist ja suurtest tõusudest. Kaugeühenduse võrgus hoidutakse võimalust mööda teede ristumisest. Vanemate teede sõidutee laius on 18 jalga = 5,5 mtr., uuemad tehakse 20. jalalise = 6 mtr. sõiduteega (kaks sõidurada). Suuremate linnade läheduses leidub 9-mtr. sõiduteid (kaks sõidurada ja üks möödumisrada), mõnikord ka 11—12 mtr. (4 rada). Liiklemise reguleerimiseks sõidurajad on enamasti eraldatud üksteisest tugevate valgete joontega. Suurtes linnades muidugi leidub veelgi laiemaid sõiduteid ja sellaseid uulitsaraudteega. 90% maanteedest on ainult 6-mtr. kindlustatud sõidutee. Planeerimisetööde teostamisel kasutatakse rohkesti masinaid (jõuküvliid, planeerimismasinad jne.), millised osutavad suurt jõudlust ja pikkadel teeosadel töötavad ka odavalt. Sõidutee kindlustamiseks tarvitatakse sillutusekive ainult võrdlemisi lühikestel teeosadel ja suurtes linnades ning nende ümbruses. Betoonkate moodustab õige suure %. Rohkesti esineb ka asfalt- ja tõrvakatet, samuti kui klinkerteid jne. Tööviisid sarnle-

vad Saksamaa omadele kuid on suurejoonelisemad ja kiirema-tempolised.

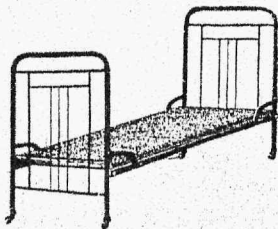
Umbes 90% kõigist Ameerika teedest on kas hoopis kindlustamata või puuduliku kindlustusega.

Finantseerimise küsimuses ameeriklased asuvad seisukohal, et hääd teed on otse või kaudselt kogu rahvale kasulikud ja nende finantseerimine peab seepärast sündima üldistest varadest; nad ütlevad isegi: „teede ehitamine on odavam kui nende ehitamata jätmine“. Jõuvankrite omanikke, kes saavad esijoones tulu häädest teedest, maksustatakse nende hääks eriti. Jõuvankritemaks koostub registreerimismaksust ja gasoliini (bensini) maksust. Need maksud on üksikuis osariikides erisugused. Gasoliinimaksu — keskmiselt 2,5 senti (eesti) liitrilt, võetakse valmistajalt või suurkaupmehelt. Aastane maks keskmiselt jõuvankrilt on koos gasoliinimaksuga umbes 180 kr. (Saksamaal umbes 300 Rmk.) 35. osariigis on tarvitusel veel jõuvankri-varandusemaks. Teedetegemist finantseeritakse üldiselt järgmiselt: 40% üldistest maksudest, 35% jõuvankritemaksust, 18% laenudest, 7% Liiduvalitsuse toetusest.

Liiklemise-korraldust U.S.A-s võib nimetada eeskujulikuks. Liiklemise-distsipliin on tunduvalt parem kui Saksamaal, jõuvankrite juhte kasvatakse enese-vastutuse vaimus. Ühendriikides on 26 milj. jõuvankrit mida juhivad omanikud, kellest suur osa on ametnikud ja töölised, kes elavad enamasti väljaspool suuremaid linnu, võrdlemisi kaugel oma teenistuskohast. Mootorrattaid tarvitatakse vähesel arvul ja peamiselt politseis, tuletõrjes jne. Suurte kauguste ja väga elava liiklemise tõttu jalgrataste kasutamine on koguni väike. Hobuseveoriistu näeb suurtes linnades harva, maal aga rohkemal arvul, eriti farmides. Vaatamata elavale liiklemisele, raudtee ülesõidukohad on harva varustatud kaitsepuuga — rahvas ise on küllalt ettevaatlik. Liiklemise korraldamise sääded uulitsail sarnalevad samadele Saksamaa linnades.

Traatkaitsevõrke

aedadeks, murutõnise-väljade piiramiseks, kruusa sõelumiseks jne. valmistab kiiresti ja odavasti

Raudvoodeid, türgi-diiivaneid ja madratsleid soovitab

Raudvoodi- ja traatvõrgu-tehas

Ed. Möllerson

Tallinn, Kopli 10

Telefon 439-70

Kergelt ja vaikselt käiv

ROYAL

kirjutusmasin võimaldab masina-
kirjutajal väiksema jõukulutuse
juures kiiresti ja hästi töötada.

Esindus Eestis:

V-d Loun & Schilikov

Tallinn, Niguliste nr. 18

Kõnetraat 434-37

Sooje viltsaapaid

Ehituse-, ukse- ja aknavilti

Eduard Tõnisson'i

vildivabrik

Tallinn, Kuninga 9, telefon 445-66

K/M „LADU“

Tallinn, Valli 4

Kõnetraat 450-23

Suurim ja täielikum

riidekaubamaja

Suurim eesti valmisriieteäri

„LYON“

Tallinn, Harju 39

„Kuld-Lõvi“ vastas

Telefon 444-84

**Omavalitsusametnikele
müük orderite vastu**

Kõige soodsam

mööbli ostukoht

A. Elken'i

mööblitööstuses

Varblase nr. 5

Telefon 454-87